ВЫДАННЕ АСВЕТНІКАЎ РЭСПУБЛІКІ БЕЛАРУСЬ

Настаўніцкая газета

Выходзіць з 20 снежня 1945 года

№ 102(5284)
Чацвер, 6 верасня 2001 года

Кошт у розніцу — 80 руб.

Мсціслаў-2001: гісторыя дзеля будучыні

Свята ў дыяментавым горадзе

2 верасня ў старажытным Мсціславе адбыліся ўрачыстасці, прысвечаныя Дню беларускага пісьменства і друку. Галоўнымі падзеямі свята сталі запуск першае чаргі новай школы і адкрыццё помніка Пятру Мсціслаўцу.

У тую ноч, з першага на другога верасня, я не клаўся. Ні на хвіліну. І, шчыра кажучы, не з-за вялікага хвалявання пра дзень наступны з далёкай камандзіроўкай у старажытны горад Мсціслаў на велічнае Свята беларускага пісьменства і друку, а па зусім банальнай прычыне — каб не праспаць аўтобус. Бо, як на тое, і будзільнік быў якраз сапсаваны, і, як заўжды, бацькі (яны б і змаглі пабудзіць) з суботы на нядзелю "летнікавалі" на сваіх сотках за горадам... Аўтобусы ж, якія мусілі адвезці нас, шматлікіх гасцей свята, у тым ліку й журналісцкую брацію, у Мсціслаў, меліся адправіцца роўна ў шэсць ад мінскага Дома прэсы, бо, як-ніяк, ажно пяць гадзін "пілаваць" ад сталіцы. Вось і прыйшлося мне той ноччу праглядзець усе вочы дый проста-такі фізічна адчуць, як ціха і спакойна перацякло адно вялікае свята — 1 верасня, Дзень ведаў — у другое, не менш вялікае — 2 верасня, Дзень беларускага пісьменства і друку...

Зрэшты, занятак для мяне на тую ноч знайшоўся сам па сабе. Неяк міжволі пацягнулася рука да кніжнай паліцы, да белага акуратненькага томіка Уладзіміра Караткевіча (восьмага, кніга 2), разгарнула яго на старонцы 200, а ўжо астатняе было перад вачыма. Яны й прачыталі: "Дыяментавы горад. Эсэ пра гісторыю і людзей адной зямлі"...

Гэх, Уладзімір Сямёнавіч, ну й задачку падкінулі вы мне ў тую ноч! Чытаў я вас і пакутаваў: што ж змагу я сказаць пра Мсціслаў пасля вас? Хоць бы вось пасля гэтакіх слоў:

"...Мсціслаў — кропля, асколак люстэрка, у якім адбіваюцца сонца і зоры і ўся няпростая гісторыя Беларусі. Горад, які, здаецца, нічым асаблівым не вызначаецца перад іншымі гарадамі, якіх на Беларусі сотні. Але паглядзіце на яго — і нібы ў фокусе адаб'ецца ў ягонай гісторыі ўвесь наш гонар і наша слава.

Ён — чароўны. І ён — як сціплы, вонкава непрыкметны чалавек, за плячыма якога багацюшчае жыццё. Сам ён рэдка кіне пра сябе слова. А пачнуць расказваць пра яго іншыя, дык яму пры жыцці помнік ставіць трэба.

...Мсціслаў, невялікі раённы гарадок, утульна стаў на высокім правым беразе ракі Віхры, непадалёк ад яе ўпадзення ў Сож. Ён ляжыць у васемнаццаці кіламетрах ад станцыі Ходасы і на скрыжаванні дарог Магілёў — Смаленск і Орша — Крычаў. Гэта адзін з самых усходніх куткоў рэспублікі, на самай мяжы са Смаленскай вобласцю. Да Магілёва адсюль — 111, да Мінска — 312 кіламетраў.

Мсціслаў, як і ўсе гарады, перажываў узлёты і заняпады. У якасці кур'ёзу прывяду вам такія лічбы. У першай трэці XVIII стагоддзя насельніцтва Кіева не перавышала 12 тысяч чалаек. Значна, на пару стагоддзяў, раней у Мсціславе жыло 30 тысяч чалавек. Але Кіеў у ходзе свайго гістарычнага развіцця стаў сталіцай намесніцтва, губерні, сталіцай Украіны... Мсціслаў жа, воляй лёсу і гісторыі, перастаў быць такім жа — і нават большым — сярэдневяковым цэнтрам ваяводства і, лежачы нібыта ў баку ад пуцявін гандлю, палітыкі, самой гісторыі, руйнаваны дзесяткамі крывавых нашэсцяў, нібы часова заснуў, як заснулі многія і многія славутыя ў мінулым гарады, якія калісь дыктавалі сваю волю, славіліся вялікай славай і сталіся ад яе. Як сталіся Тураў і Суздаль, Растоў Вялікі і Друцк і многія-многія іншыя".

Ці пасля гэтых:

"Недзе пасля 1580 года Пётр Мсціславец памёр. Што мы ведаем пра яго? Ведаем толькі ягоную справу: кнігі, якія неслі святло тысячам людзей. Гэты чалавек прадоўжыў друкарскую справу на тэрыторыі Беларусі, быў адным з дваіх заснавальнікаў друкаванага кніжніцтва на Маскоўскай Русі і (паколькі шрыфтамі ягонымі карысталіся Дзеранская, Астрожская і іншыя друкарні) заснавальнікам друкарніцтва таксама і на Украіне.

Мы чытаем больш за ўсіх у свеце, то, згадзіцеся, што тут немалая заслуга ўсходнеславянскіх першадрукароў.

Францыска Скарыны. З Полацка.

Івана Фёдарава. Радзіма невядомая.

Пятра Цімафеева Мсціслаўца. З Мсціслава.

Па-мойму, гэта зусім не так мала. І каб малы Мсціслаў нават нікога больш не даў чалавецтву — хапіла б і гэтага, каб людзі засталіся навекі ўдзячныя яму. І, як слабую даніну падзякі, паставілі б Пятру Мсціслаўцу помнік у ягоным родным горадзе. Помнік, які пакуль што ўзвышаецца толькі ў сэрцах жыхароў Мсціслава".

Як жа хораша вы напрарочылі, Уладзімір Сямёнавіч! Дачакаўся-такі Мсціслаў помніка свайму слыннаму сыну — дачакаўся 2 верасня 2001-га! І ўсё ж мне, Уладзімір Сямёнавіч, тою ноччу саслужылі вы не лепшым чынам. Не змагу я анічога пасля вас напісаць пра Мсціслаў, гісторыю ягоную і людзей ягоных! А таму — больш не будзе лірыкі. Будуць толькі факты: што і як было на Свяце беларускага пісьменства і друку ў Мсціславе. А дакладней, гаворка пойдзе па сутнасці толькі пра дзве, галоўныя, як мне здаецца, падзеі сёлетняга свята, якія і вызначалі яго на фоне папярэдніх: запуск першае чаргі новай школы і адкрыццё помніка Пятру Мсціслаўцу.

Такім чынам, школа.

Ейны нумар — 2. Туды перасяліліся і ўжо адвучыліся першыя вучэбныя дні больш за семсот дзяцей: усе вучні былой школы № 1 (што знаходзілася апошнія гады ў аварыйным стане і цяпер, трэба спадзявацца, дачакаецца свайго капітальнага рамонту) і тыя вучні, што раней займаліся ў трэцюю змену ў школе №3. Новы дырэктар — Валерый Сяргеевіч Харытонаў, настаўнік хіміі і біялогіі, раней працаваў у Сапрынавіцкай сярэдняй школе. Узрост — 26 (!!!) гадоў.

2 верасня была запушчана толькі першая чарга новай школы. Да новага каляндарнага года мяркуецца адкрыць наступны блок для пачатковых класаў, да новага навучальнага года — басейн.

На адкрыцці першае чаргі прысутнічаў Прэзідэнт Рэспублікі Беларусь Аляксандр Лукашэнка, які назваў новую школу "сапраўдным палацам ведаў для людзей, якія будуць вызначаць будучыню нашай дзяржавы". А пачэснае права перарэзаць чырвоную стужку разам з кіраўніком краіны дасталося лепшым вучням школы № 1 Алене Феданенкавай і Паўлу Белашэйкіну.

Вось, здаецца, і ўсё статычнафакталагічнае, што можна сказаць пра адкрыццё новай школы ў раённым цэнтры Мсціславе. А колькі ж непадробных чалавечых эмоцый і ўражанняў засталося па-за межамі гэтых сухіх фактаў! Тут і ажыўленая размова Прэзідэнта з настаўнікамі й вучнямі пра вартасці і хібы сучасных падручнікаў гісторыі, і шчырая радасць мсціслаўцаў ад сустрэчы з кіраўніком дзяржавы (Прэзідэнт не падмануў іхніх спадзяванняў; мінулым летам, наведваючы Мсціслаў, Аляксандр Лукашэнка абяцаў дапамагчы і стрымаў-такі сваё слова) і, урэшце, сама тая сяброўская атмасфера, што панавала падчас усёй урачыстай цырымоніі...

Вось жа і апошняя добрая навіна, так бы мовіць, наўздагон урачыстасцям. Як паведаміла мне па тэлефоне загадчыца аддзела адукацыі Мсціслаўскага райвыканкама Таццяна Іванаўна Карпечкіна, літаральна ў аўторак яна сустракалася з будаўнікамі і была прыемна ўражана іх аптымістычным настроем і жаданнем працаваць далей, каб планы па ўвядзенні ў дзеянне наступных чэргаў школы, у рэалізацыі якіх Аляксандр Лукашэнка паабяцаў падтрымку дзяржавы, не засталіся адно планамі...

Паабяцаў я, што не будзе лірыкі, але як жа без яе, калі адкрыццю помніка, у прынцыпе аднамомантаваму акту, папярэднічалі мастацка-гістарычнае прадстаўленне "Ад нашых дзён да часоў першаасветнікаў" (аўтар выдатных слоў — Вольга Іпатава) і ўзнёслая прывітальная прамова да гасцей і ўдзельнікаў свята Аляксандра Лукашэнкі, а адразу ж пасля цырымоніі адкрылася літаратурная гасцёўня, падчас якой мсціслаўцы маглі ўжывую пачуць сучасных мэтраў нашай літаратуры. Зрэшты, абяцанне я ўсё ж стрымаю, але каб чытач мог сам уявіць, наколькі "лірычным" атрымалася свята, падам урыўкі з прамоваў некаторых выступоўцаў на Цэнтральнай плошчы Мсціслава.

(Працяг на 4-й стар.)

НА ЗДЫМКУ: 2 верасня Прэзідэнт Рэспублікі Беларусь Аляксандр Лукашэнка прыняў удзел ва ўрачыстым адкрыцці першай чаргі сярэдняй школы № 2 Мсціслава.

Фота Віктара ТАЛОЧКІ, БЕЛТА.

За моцную і квітнеючую Беларусь!

Зварот

Дарагія суайчыннікі, грамадзяне Рэспублікі Беларусь!

Набліжаецца важнейшая падзея ў жыцці нашай краіны — дзень выбараў Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь.

Патрыятычная беларуская грамадскасць, непрадузятыя міжнародныя назіральнікі адзначаюць, што Рэспубліка Беларусь падыходзіць да выбараў у спакойнай, дзелавой абстаноўцы. Заключны этап передвыбарнай кампаніі ў цэлым вядзецца ў рамках прытрымлівання дзеючага заканадаўства. У сродках масавай інфармацыі апублікаваны і абмяркоўваюцца перадвыбарныя праграмы кандыдатаў у Прэзідэнты Рэспублікі Беларусь. Робіцца ўсё магчымае для стварэння неабходных умоў міжнародным і ўнутраным назіральнікам.

Гэтая стваральная праца не дае спакою дэструктыўным сілам у нашай Айчыне. Пры шчодрай падтрымцы сваіх замежных "сяброў" гэтыя сілы намагаюцца праз так званы паралельны падлік галасоў загадзя паставіць пад сумненне афіцыйныя вынікі выбараў, а калі не пройдзе гэты сцэнарый, то гучаць пагрозы 10 верасня правесці масавыя акцыі грамадзянскага непадпарадкавання, асноўнымі ўдзельнікамі якіх будуць (як плануецца) нясталая навучэнская моладзь і падлеткі.

Забяспечваецца масіраваная падтрымка гэтых антыканстытуцыйных акцый з боку шэрагу палітычных дзеячаў еўрапейскіх краін і ЗША. Так, кіраўнік амерыканскага дзярждэпартамента К.Пауэл пагражае прылічыць Беларусь да краін-ізгояў.

Мы бачым імкненне радыкальных дэструктыўных сіл, на якое ўказваюць многія аўтарытэтныя беларускія і замежныя аналітыкі, ужо цяпер стварыць умовы для непрызнання вынікаў выбараў (нават дэмакратычных, празрыстых, свабодных, справядлівых), калі перамогу ў іх атрымае А.Р.Лукашэнка.

Усіх нас, адказных грамадзян нашай рэспублікі, глыбока абураюць спробы некаторых палітыканаў падмануць беларускае грамадства, прадставіць сфальсіфікаваныя вынікі выбараў Прэзідэнта краіны і ў выніку прыйсці да ўлады незаконным антыдэмакратычным шляхам.

Мы яшчэ раз падкрэсліваем, што ў адпаведнасці з Выбарчым кодэксам арганізуюць і праводзяць выбары ў рэспубліцы толькі выбарчыя камісіі, і толькі яны маюць права падліку галасоў выбаршчыкаў і апублікавання вынікаў выбараў.

Мы, кіраўнікі палітычных партый і грамадскіх аб'яднанняў, якія ўваходзяць у Рэспубліканскі каардынацыйны савет, рашуча выступаем супраць усіх проціпраўных дзеянняў, накіраваных на рэалізацыю падобных сцэнарыяў.

Мы асуджаем любыя спробы арганізацыі і правядзення масавых акцый грамадзянскага непадпарадкавання, бо яны не адпавядаюць духу і менталітэту беларускага народа, нясуць пагрозу дэстабілізацыі беларускай дзяржавы, накіраваны на раскол і процістаянне ў грамадстве.

Мы звяртаемся да органаў улады ў цэнтры і на месцах, кіраўнікоў і супрацоўнікаў праваахоўных органаў не дапусціць ў краіне хаосу і самавольства, рашуча дзейнічаць у рамках закона і прадухіляць любыя яго парушэнні, хто б іх ні ўчыняў.

Мы заклікаем міжнародную грамадскасць, грамадскія аб'яднанні, палітычныя партыі рэспублікі, усіх журналістаў да аб'ектыўнага, узважанага і спакойнага аналізу вынікаў маючых адбыцца выбараў.

Ад імя Рэспубліканскага каардынацыйнага савета кіраўнікоў палітычных партый і грамадскіх арганізацый, якія аб'ядноўваюць звыш 4 мільёнаў грамадзян рэспублікі, звяртаемся да кандыдатаў у Прэзідэнты Рэспублікі Беларусь неадкладна прыняць сумесную заяву аб недапушчальнасці якога-небудзь выкарыстання сілавых акцый, масавых процізаконных дзеянняў, так званага паралельнага падліку галасоў для дэзарганізацыі працэсу выбараў і падвядзення іх афіцыйных вынікаў.

Так — чэсным, свабодным, дэмакратычным і празрыстым выбарам!

Не — авантурыстам і правакатарам!

Не — "югаслаўскаму сцэнарыю" ў Беларусі!

Выбар Прэзідэнта зробіць толькі беларускі народ!

Прынята 31 жніўня 2001 г.

В.А.АЛЕКСАНДРОВІЧ, старшыня Савета Беларускай сацыяльна-спартыўнай партыі;

Н.І.АНДРЭЙЧЫК, віцэ-прэзідэнт Беларускага рэспубліканскага саюза юрыстаў;

В.Я.БЕЛАЗОР, старшыня Рэспубліканскай партыі;

Т.Н.БОНДАР, старшыня міжнароднага грамадскага аб'яднання "Паслы славянства";

В.А.БАРАВІК, старшыня грамадскага аб'яднання "Міжнародны Саюз моладзі "Яднанне";

Г.І.УЛАСАЎ, старшыня Беларускага грамадскага аб'яднання "Русь";

А.В.ВАЛОШЫН, прэзідэнт Беларускай асацыяцыі прамыслоўцаў і прадпрымальнікаў;

М.Ф.ЯГОРАЎ, старшыня Беларускага Фонду міру;

Н.І.ЯРКОВІЧ, Вярхоўны атаман Усебеларускага аб'яднанага казацтва;

Д.А.ІВАНОЎ, старшыня Беларускага Саюза афіцэраў;

В.Л.КАШТАЛЯН, сакратар ЦК Беларускага патрыятычнага Саюза моладзі;

І.В.КАТЛЯРОЎ, сакратар ЦК Камуністычнай партыі Беларусі;

І.М.ЛУЧАНОК, старшыня Беларускага Саюза кампазітараў;

Т.Г.КАМАРОЎСКАЯ, намеснік старшыні Беларускага саюза жанчын;

Г.Г.МАНЬШЫН, старшыня Беларуска-Расійскага грамадскага камітэта "Саюз";

А.Н.НОВІКАЎ, старшыня Беларускага грамадскага аб'яднання ветэранаў;

М.Е.ВОБРАЗАЎ, прэзідэнт грамадскага аб'яднання "Фонд дапамогі ахвярам Чарнобыльскай катастрофы "26 красавіка";

М.М.ВОСІПАВА, старшыня грамадскага аб'яднання "Грамадзяне за нацыянальную бяспеку";

Н.Н.ПАРУКАВА, старшыня дабрачыннага грамадскага аб'яднання "Чарнобыльскі бусел";

С.А.ПІРОЖНІК, віцэ-прэзідэнт Беларускага саюза прадпрымальнікаў;

А.С.СКАКУН, старшыня грамадскага аб'яднання "Беларускі савет калгасаў";

В.А.СОКАЛАЎ, першы намеснік старшыні Рэспубліканскай партыі працы і справядлівасці;

Г.В.САКАЛОЎСКІ, першы намеснік старшыні Беларускага Саюза журналістаў;

Л.Н.ЦІХАНАЎ, старшыня грамадскага аб'яднання "Беларускае педагагічнае таварыства";

В.К.ТОЕСЦЕЎ, старшыня Беларускага Саюза ветэранаў вайны ў Афганістане;

Е.А.ТАЛКАЧОЎ, намеснік старшыні грамадскага аб'яднання "Беларускі прафесарскі сход";

К.К.УКРАІНЕЦ, першы намеснік старшыні праўлення грамадскага аб'яднання "Беларускае таварыства "Веды";

Н.Д.УЛАХОВІЧ, старшыня Беларускай патрыятычнай партыі;

Н.П.ФАМІЧОЎ, старшыня грамадскага аб'яднання "Беларуская асацыяцыя педагогаў";

М.Н.ХУДАЯ, прэзідэнт Беларускага аддзялення грамадскага аб'яднання "Міжнародны жаночы саюз "Яднанне";

М.В.ШЫМАНСКІ, старшыня Аграрнай партыі;

Л.Е.ШКОЛЬНІКАЎ, намеснік старшыні Рэспубліканскага савета грамадскага аб'яднання "За дэмакратыю, сацыяльны прагрэс і справядлівасць" (ДСПС).

Скажу добрае слова

Урок прызнаны лепшым

Алена Аляксандраўна Падрубная атрымала ў дар ад бацькоў светлае імя, і гэта, напэўна, зрабіла ўплыў на выбар прафесіі.

На выбар жыццёвага шляху паўплывала і прафесія маці — настаўніцы нямецкай мовы. Але ж Алена Аляксандраўна стала настаўніцай рускай літаратуры, таму што гэты прадмет дапамагае адказваць на многія жыццёвыя пытанні. Таму і настаўнік павінен быць творча падрыхтаваным субяседнікам. Паўнацэнныя інтэлектуальныя, маральныя сувязі са светам чалавек ажыццяўляе толькі ва ўзаемінах. Уплыў іншых знаходзіць сваё выяўленне ў новых думках аб свеце, жыцці. Гэты ўплыў мае важнае значанне, існуе як своеасаблівы творчы праект будучыні асобы. Узаеміны адкрываюць шляхі да самасвядомасці і да самаацэньвання асобы, а ў канчатковым выніку — да яе самавызначэння.

У жыцці вучні Алены Аляксандраўны выбіраюць розныя шляхі, але ўсцешна, што сярод іх ёсць выкладчыкі рускай мовы і літаратуры.

На ўроках яе — асаблівая атмасфера. Свет з'яўляецца адзіным і непаўторным дзякуючы таму, што літаратура (яе ўрокі літаратуры) інтэгруецца з гісторыяй, сусветнай мастацкай культурай, музыкай, інфарматыкай.

Асаблівую ўвагу настаўніца надае творчасці А.С.Пушкіна. Школа носіць яго імя. Пад кіраўніцтвам Алены Аляксандраўны ў школе створаны музей Пушкіна. Заканамерна, што яе ўрок па творчасці паэта заняў першае месца ў конкурсе метадычных матэрыялаў, прысвечаных 200-годдзю А.С.Пушкіна. Сачыненне яе вучаніцы таксама атрымала заахвочвальны прыз у юбілейным конкурсе.

Традыцыйнай формай работы сталі спектаклі па праграмных творах, у якіх прымаюць удзел вучні і настаўнікі.

Каб выхаваць асобу, трэба быць асобай. Алене Аляксандраўне ўласцівы многія якасці творчай асобы: імкненне да самавыяўлення, захопленасць справай як прызваннем, незалежнасць у меркаваннях, крытычнасць, ініцыятыўнасць і гібкасць. Але ж самая галоўная якасць — убачыць і зразумець вучня, не парушыць яго індывідуальнасці.

Вікторыя ВІНЯНКОВА,
настаўніца сярэдняй школы № 10 Гомеля.

Весткі з Жодзінскай школы-інтэрната

Педстаж — звыш 40 гадоў

Старэйшым педагогам у Жодзінскай школе-інтэрнаце з'яўляецца Валянціна Пятроўна Іваненка, намеснік дырэктара ўстановы па вучэбна-выхаваўчай рабоце, вопытны настаўнік-філолаг, заслужаная настаўніца Рэспублікі Беларусь.

М.М.Кашэўскі, дырэктар, адзначае:

— Іваненка — наш маяк, падзвіжніца, наватар. Усе лепшыя справы, інавацыйныя новаўвядзенні ва ўстанове звязаны з імем Валянціны Пятроўны. Маладосці яе душы, настаўніцкаму аптымізму можа пазайздросціць педагог любога ўзросту.

Педагагічны стаж — за 40, але яна ўсё такая ж няўрымслівая і працаздольная.

— Трэба заўзята любіць дзяцей і жыццё — і твая фізічная існасць будзе заўжды маладой і бадзёрай, — кажа Валянціна Пятроўна.

Гэта і з'яўляецца яе жыццёва-педагагічным крэда.

Дзеці знайшлі сем'і

— Весці работу так, каб дзяцей-сірот як мага больш усынаўлялі і ўдачаралі — важнейшая праблема, над якой працуе наш педкалектыў, — адзначае В.П.Іваненка, намеснік дырэктара ўстановы.

Амаль за 9 месяцаў 2001 года 10 выхаванцаў школы-інтэрната знайшлі сем'і, у якіх прадоўжылі выхаванне і вучобу.

Света і Яўген Ценевы, Юра Нікалаеў, Сяргей Уласік, Аксана Кішкупа жывуць у сем'ях Руго, Вімэр, Васала, Гален — грамадзян Германіі і Італіі. Шкада, што толькі дваіх дзяцей усынавілі ў беларускіх сем'ях. Грамадзяне з замежжа з большай ахвотай усынаўляюць і ўдачараюць у сем'і дзяцей да 10 гадоў.

Займелі басейн

Ёсць у жодзінскіх сірот цыкоўны басейн. Пасля прыезду сюды Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь А.Р.Лукашэнкі пачалося яго будаўніцтва. Работ было выканана на 65 працэнтаў, калі дабудаваць басейн узялася нямецкая дабрачынная асацыяцыя "Дзеці Чарнобыля" (старшыня — Дагмар фон Эмрых).

Зараз водны басейн у Жодзіна — цэнтр адпачынку, аздараўлення і загартоўкі дзяцей-сірот. Яны тут, як кажуць, і днююць і начуюць.

Ну, а на раённых, гарадскіх і абласных спаборніцтвах выхаванцы Жодзінскай школы-інтэрната — заўжды ў лідэрах.

— Ёсць задумка стварыць асобны басейн і для малодшых школьнікаў, — зазначае дырэктар М.М.Кашэўскі.

Статус абавязвае

Жодзінская школа-інтэрнат мае статус сярэдняй агульнаадукацыйнай школы. Сёлета 9, 11 класы тут скончылі 35 выхаванцаў: 25 з іх пайшлі ў ПТВ, частка — у тэхнікумы, найбольш падрыхтаваныя дзевяцікласнікі пажадалі прадоўжыць вучобу ў сярэдняй школе (яны рыхтуюцца ў ВНУ). Душу, сэрца і талент дзеля развіцця адоранасці ў гэтых дзяцей аддавалі педагогі ўстановы Г.І.Мілько (настаўніца беларускай мовы), Н.М.Чамеза (настаўніца матэматыкі), Г.Ф.Шышкова (настаўніца пачатковых класаў), І.Н.Паўлава (выхавальніца).

Мікалай ГРУДЗІНСКІ.

Нацыянальны даклад "Становішча дзяцей у Рэспубліцы Беларусь у 2000 годзе"

1. Уводзіны

Нацыянальны даклад "Становішча дзяцей у Рэспубліцы Беларусь у 2000 годзе" адлюстроўвае асноўныя вынікі дзяржаўнай сацыяльнай палітыкі ў адносінах да дзяцей у 2000г. Ён з'яўляецца лагічным працягам Нацыянальнага даклада аб выкананні рашэнняў Сусветнай сустрэчы на вышэйшым узроўні ў інтарэсах дзяцей (1990г.) і Нацыянальнага даклада "Становішча дзяцей у Рэспубліцы Беларусь у 1999 годзе".

На фарміраванне і ажыццяўленне дзяржаўнай сацыяльнай палітыкі ў адносінах да дзяцей у 2000г. аказалі ўплыў прынятыя ў кастрычніку 2000г. новай рэдакцыі Закона Рэспублікі Беларусь "Аб правах дзіцяці" і правядзенне комплексу мерапрыемстваў па падрыхтоўцы да спецыяльнай сесіі Генеральнай Асамблеі ААН аб становішчы дзяцей, якая адбудзецца ў верасні 2001г. Вялікае значэнне мела таксама Рашэнне аб абароне дзяцінства ў дзяржавах-удзельніцах Садружнасці Незалежных Дзяржаў, якое прынята Саветам Кіраўнікоў урадаў 30 лістапада 2000г.

Асаблівая ўвага пры ажыццяўленні сацыяльнай палітыкі была ўдзелена развіццю дзіцячых ініцыятыў, шырокаму прыцягненню самых дзяцей да прыняцця рашэнняў, што тычацца іх жыццядзейнасці, да абмеркавання нацыянальных дакладаў аб становішчы дзяцей. Найбольш значнай падзеяй у гэтым плане стаў Нацыянальны дзіцячы форум "Дзеці Беларусі на парозе трэцяга тысячагоддзя", які быў праведзены 31 мая - 2 чэрвеня 2000г. у Мінску пры падтрымцы Прадстаўніцтва Дзіцячага фонду ААН (ЮНІСЕФ).

2. Кантынгент дзяцей

Па стану на 01.01.2001г. у Рэспубліцы Беларусь пражывала 9 990 435 чалавек, з іх 2 332 359 дзяцей ва ўзросце да 17 гадоў, што складае 23,3% ад агульнай колькасці насельніцтва краіны. З агульнай колькасці дзяцей 664 861 дзіця ва ўзросце 6 гадоў (6,6%), 1 327 148 дзяцей ва ўзросце 7 — 15 гадоў (13,3%), 340 350 дзяцей ва ўзросце 16 — 17 гадоў (3,4%). З агульнай колькасці дзяцей ва ўзросце да 17 гадоў 1 670 993 (71,6%) пражываюць у гарадской мясцовасці, 661 366 (28,4%) — у сельскай. Асобы мужчынскага полу складаюць 51,2% (1 194 890 чал.), жаночага — 48,8% (1 137 469 чал.). Найбольшая колькасць дзяцей пражывае ў г.Мінску (373 587 чал.) і Брэсцкай вобласці (368 006 чал.), найменшая — у Гродзенскай (279 445 чал.) і Магілёўскай (279 674 чал.) абласцях.

У 2000г. у краіне працягвалася далейшае зніжэнне колькасці дзіцячага насельніцтва. У параўнанні з 1999г. колькасць дзяцей зменшылася на 64 724 чал., альбо на 2,8%. Тэндэнцыя агульнага памяншэння колькасці дзяцей характэрна і для асобных узроставых катэгорый. Доля дзіцячага насельніцтва ў параўнанні з 1999г. ва ўзросце 6 гадоў зменшылася з 6,8% да 6,7%, ва ўзросце 7 — 15 гадоў — з 13,8% да 13,3%, ва ўзросце 16 — 17 гадоў — павялічылася з 3,3 % да 3,4%.

У 2000г. адбыліся змяненні і ў полаўзроставым саставе дзяцей. На 32 719 чал. паменшылася колькасць асоб мужчынскага полу, на 32 005 чал. -асоб жаночага полу.

Найбольшае зніжэнне колькасці дзяцей у 2000г. адбылося ў Мінскай вобласці (11 675 чал.) і г.Мінску (10 674 чал.), найменшае зніжэнне — у Гродзенскай (6 880 чал.) і Брэсцкай (7 564 чал.) абласцях.

Дэмаграфічная сітуацыя ў 2000г. характарызуецца змяненнем каэфіцыентаў нараджальнасці, смяротнасці, натуральнага прыросту, шлюбнасці і разводнасці. Каэфіцыент нараджальнасці на 1000 чал. насельніцтва павялічыўся на 1,1% у параўнанні з 1999г. і склаў 9,4, у тым ліку каэфіцыент нараджальнасці гарадскога насельніцтва павялічыўся на 3,2%, сельскага — зменшыўся на 2,3%. Каэфіцыент смяротнасці на 1000 чал. насельніцтва краіны зменшыўся на 4,9% у параўнанні з 1999г. і склаў 13,5; каэфіцыент смяротнасці гарадскога насельніцтва зменшыўся на 5,7%, сельскага — на 3,1%. Натуральны спад насельніцтва ў разліку на 1000 чал. насельніцтва у 2000г. склаў 4,1, у тым ліку гарадскога — 0,2, сельскага — 13,1. Агульны каэфіцыент шлюбаў на 1000 чал. насельніцтва ў параўнанні з 1999г. зменшыўся на 5,1% і склаў 6,2. Каэфіцыент разводаў на 1000 чал. насельніцтва ў параўнанні з 1999г. зменшыўся на 8,5% і склаў 4,3.

У шэрагу рэгіёнаў памер каэфіцыентаў нараджальнасці, смяротнасці, натуральнага прыросту, шлюбнасці, разводнасці істотна адрозніваецца ад сярэдняга ўзроўню па краіне. Каэфіцыент нараджальнасці ў параўнанні з 1999г. павялічыўся ў г.Мінску на 7,1%, Мінскай і Магілёўскай абласцях — на 1,1%, Брэсцкай, Гомельскай, Гродзенскай абласцях — зменшыўся у сярэднім на 1%. Каэфіцыент смяротнасці ў параўнанні з 1999г. зменшыўся ў Брэсцкай вобласці на 8,0%, Віцебскай — 6,2%, г.Мінску — 6,0%. Натуральны спад насельніцтва ў параўнанні з 1999г. зменшыўся ў Мінску на 80%, у Брэсцкай вобласці — на 16,7%, Гомельскай — на 13,7%, Віцебскай — на 13,3%. Каэфіцыент шлюбнасці ў Магілёўскай вобласці зменшыўся на 19,2%, Гомельскай — на 18,7%, Віцебскай — на 17,1%, Мінскай — на 16,9%.

У 2000г. 17 442 дзіцяці (+903 у параўнанні з 1999г.) нарадзілася па-за шлюбам. Іх вага ў агульнай колькасці народжаных дзяцей павялічылася з 17,8% да 18,6%. З іх 86 дзяцей нарадзіліся ў мацярок, узрост якіх 15 гадоў і менш, 282 — у мацярок, узрост якіх 16 гадоў, 690 — у мацярок, узрост якіх 17 гадоў.

У выніку распаду сем'яў колькасць дзяцей у скасаваных шлюбах склала 37,8 тыс. (-3,4 тыс. у параўнанні з 1999г.), з іх 29,5 тыс. — у гарадской мясцовасці, 8,3 тыс. — у сельскай.

3. Характарыстыка сем'яў, якія выхоўваюць дзяцей

Беларуская сям'я характарызуецца некаторымі колькаснымі і якаснымі паказчыкамі і тэндэнцыямі. Па даных выбарачнага абследавання дамашніх гаспадарак у 2000г. 1 535,7 тыс. сем'яў у Рэспубліцы Беларусь выхоўваюць дзяцей. З гэтай колькасці 936,7 тыс. (61,0%) сем'яў маюць адно дзіця, 506,6 тыс. (33%) — двух дзяцей, 92,4 тыс. (6%) — трох і больш дзяцей. 179 тыс. сем'яў — няпоўныя, у іх выхоўваецца 245,1 тыс. дзяцей. 57% сем'яў з трыма дзецьмі і 80,8% сем'яў з чатырма дзецьмі і больш пражываюць у сельскай мясцовасці. У 2000г. 21,4% сем'яў з трыма дзецьмі мелі гадавы даход ніжэй пражытачнага мінімуму; 72,4% сем'яў маюць патрэбу ў паляпшэнні жыллёвых умоў.

Па даных выбарачнага абследавання дамашніх гаспадарак у 2000г. грашовы месячны даход складаў у сем'ях з адным дзіцем — 100,8 тыс. руб., з двума — 99,8 тыс.руб., з трыма і больш — 85,5 тыс.руб. Грашовы месячны даход у гарадской мясцовасці у сем'ях з адным дзіцем складаў 105,3 тыс.руб., з двума — 107,0 тыс.руб., з трыма і больш дзецьмі — 99,1 тыс.руб. Грашовы месячны даход у сельскай мясцовасці у сем'ях з адным дзіцем складаў 83,4 тыс.руб., з двума — 85,3 тыс.руб., з трыма і больш — 73,7 тыс.руб.

Па выніках 2000г. спажыванне асноўных прадуктаў харчавання ў сем'ях з дзецьмі на аднаго чалавека ў год складала: хлеб і хлебных прадуктаў — 95,7 кг, малака і малочных прадуктаў — 268,2 кг, мяса і мясапрадуктаў — 44 кг, рыбы і рыбапрадуктаў — 10,6 кг, масла расліннае, маргарын і іншыя тлушчы — 7,9 кг, яйкі — 160 шт., бульба — 84,4 кг, агародніна і бахчавыя — 69,8 кг, фрукты і ягады — 34,1 кг, цукар і кандытарскія вырабы — 20,4 кг.

Ужыванне асноўных прадуктаў харчавання ў сем'ях з адным дзіцем на аднаго чалавека ў год складала: хлеб і хлебных прадуктаў — 97,8 кг, малака і малочных прадуктаў — 278,4 кг, мяса і мясапрадуктаў — 49,0 кг, рыба і рыбапрадукты — 11,6 кг, масла расліннае, маргарын і іншыя тлушчы — 8,7 кг, яйкі — 170 шт., бульба — 79,9 кг, агародніна і бахчавыя — 74,6 кг, фрукты і ягады — 38,6 кг, цукар і кандытарскія вырабы — 21,9 кг.

Ужыванне асноўных прадуктаў харчавання з трыма і больш дзецьмі на аднаго чалавека ў год складала: хлеб і хлебных прадуктаў — 100,2 кг, малако і малочных прадуктаў — 249,4 кг, мяса і мясапрадуктаў — 28,9 кг, рыба і рыбапрадукты — 7,1 кг, масла расліннае, маргарын і іншыя тлушчы — 6,0 кг, яйкі - 121 шт., бульба — 116,7 кг, агародніна і бахчавыя — 57,2 кг, фрукты і ягады — 19,8 кг, цукар і кандытарскія вырабы — 16,5 кг.

Па выніках 2000г. 4 247 дзяцей адабраны ў бацькоў, з іх з пазбаўленнем бацькоўскіх правоў — 4 002 дзяцей, без пазбаўлення бацькоўскіх правоў — 245, што на 32 дзяцей менш, чым у 1999г., і у 5,7 раза больш, чым у 1990г. Ад 461 дзіцяці бацькі адмовіліся, што на 28 дзяцей больш, чым у 1999г.

Найбольшая колькасць адабраных у бацькоў з пазбаўленнем і без пазбаўлення бацькоўскіх правоў дзяцей у Мінскай вобласці (740 чал.) абласцях, найменшая — у Брэсцкай (360 чал.) і Гродзенскай (387 чал.).

Вынікі 2000г. паказалі, што пераадолець крызісныя з'явы ў сям'і (зніжэнне адказнасці бацькоў за выхаванне дзяцей, рост жорсткасці і насілля ў адносінах да дзяцей і пажылых, злоўжыванне алкаголем і наркатычнымі рэчывамі, зніжэнне прэстыжу сям'і і інш.) пакуль што не ўдалося. Пераважная большасць сем'яў аказалася непадрыхтаванай да новых сацыяльна-эканамічных умоў, не выпрацавала жыццёвых стратэгій, якія неабходны для выжывання. Малазабяспечанасць і беднасць, высокі ўзровень занятасці, надастатковая педагагічная культура бацькоў негатыўна ўплываюць на маральнае, фізічнае і псіхічнае здароўе, сацыяльны і матэрыяльны дабрабыт дзяцей, перашкаджаюць іх паўнацэннаму развіццю.

4. Меры дзяржаўнай падтрымкі сям'і і дзяцей. Абарона правоў дзяцей

Дзяржаўная падтрымка сем'яў і дзяцей у 2000г. ажыццяўлялася перш за ўсё праз сістэму грашовай дапамогі. У 2000г. 47,5% дзяцей атрымалі штомесячную дзяржаўную дапамогу, што на 6% вышэй, чым у 1999г. Дапамогу на дзяцей да 3 гадоў атрымалі 93,3% дзяцей гэтага ўзросту (у 1999г. — 91,6%), ва ўзросце ад 13 да 16 (18) гадоў — 39,5% (у 1999г. — 33,3%).

У сувязі з ростам індэкса спажывецкіх цэн памеры дапамогі павялічыліся на 81,9% і складалі ў снежні 2000г. на дзяцей ва ўзросце да 3 гадоў для працуючых жанчын — 12 733 руб., для непрацуючых — 7 276 руб. Памеры дапамогі на дзяцей ад 3 да 16 (18) гадоў складалі 5 457 руб. 27 тысяч дзяцей-інвалідаў атрымлівалі сацыяльную пенсію, памеры якой у снежні 2000г. складалі ад 13,6 тыс. руб. да 22,4 тыс.руб. Па стану на 01.01.2001г. 12 594 прыёмныя дзіцяці ў апякунскіх (прыёмных) сем'ях атрымлівалі выплаты на ўтрыманне. Памеры гэтых выплат складалі 15-18 тыс.руб. у месяц са студзеня і да 34 — 40 тыс.руб. з лістапада 2000г. Такія ж выплаты прадугледжваліся сем'ям, што ўсынавілі дзяцей з 01.01.1999г. У 2000г. на гэтыя грашовыя выплаты было накіравана 4 158,8 млн.руб.

Развіццю новых падыходаў у рашэнні праблем сям'і садзейнічала рэалізацыя падпраграм "Развіццё сацыяльнага абслугоўвання сям'і і дзяцей", "Развіццё індустрыі дзіцячага харчавання" і іншых падпраграм прэзідэнцкай праграмы "Дзеці Беларусі".

Для павышэння эфектыўнасці аказваемай сацыяльнай дапамогі пастановай Савета Міністраў Рэспублікі Беларусь ад 16 сакавіка 2000г. № 344 адобрана Комплексная сістэма мер па сацыяльнай абароне насельніцтва на 2000 — 2005гг. З 1 студзеня 2001г. у краіне ўведзена адрасная сацыяльная дапамога. Права на атрыманне сацыяльнай дапамогі сярод іншых катэгорый грамадзян маюць сем'і з дзецьмі-інвалідамі, мнагадзетныя сем'і, няпоўныя сем'і, якія выхоўваюць дзяцей.

Акрамя падтрымкі, якая аказваецца на дзяржаўным узроўні, органамі сацыяльнай абароны пры ўдзеле прадпрыемстваў, арганізацый, аб'яднанняў, калгасаў аказваецца дадатковая дапамога ў грашовай і натуральнай формах мнагадзетным, няпоўным сем'ям, сем'ям, якія выхоўваюць дзяцей-інвалідаў, сем'ям, што аказаліся ў экстрэмальных жыццёвых сітуацыях. Так, у 2000г. у г.Мінску матэрыяльную дапамогу ў грашовай і натуральнай формах атрымалі 95,5 тыс. чалавек, у тым ліку 25.4 тыс. дзяцей, на суму 792,1 млн.руб. і 81,6 тыс. нямецкіх марак. 133,3 тыс. чалавек, якія мелі патрэбу ў дапамозе, аказаны рэабілітацыйныя паслугі (прадастаўленне часовага прытулку, кансультацыі псіхолага і інш.). Матэрыяльную дапамогу ў грашовай і натуральнай формах у Гомельскай вобласці на суму 837,7 млн.руб. атрымалі 243,6 тыс. чалавек, з іх 90 тыс. дзяцей; у Гродзенскай — на суму 488.1 млн.руб. атрымалі 68,1 тыс. чалавек, з іх 10,7 тыс. дзяцей; у Мінскай — на суму 921.7 млн. руб. атрымалі 173,2 тыс.чал., з іх 56,1 тыс.дзяцей.

З мэтай падтрымкі сям'і і дзяцей распрацоўваюцца і рэалізуюцца рэгіянальныя праграмы "Дзеці горада Мінска", "Развіццё і ўмацаванне сям'і" (г.Мінск), "Сям'я" (Віцебская, Магілёўская вобласці) і інш. У Віцебскай вобласці атрымала шырокае распаўсюджанне святкаванне Дня сям'і, Дня маці, дзён сямейнага адпачынку і сямейнай творчасці. У мэтах павышэння прэстыжу мацярынства і сацыяльнага статусу жанчыны-маці 65 жанчын, якія паспяхова спалучаюць клопат аб дзецях і сям'і з дасягненнямі ў працы і грамадскім жыцці, удастоены звання лаўрэата прэміі Героя Савецкага Саюза З.М.Тусналобавай-Марчанка, 67 — звання "Жанчына года Віцебшчыны", 273 мнагадзетныя маці ўзнагароджаны ордэнам Маці.

У кожнай вобласці і г.Мінску праведзены комплекс мерапрыемстваў у гонар Міжнароднага дня абароны дзяцей і Міжнароднага дня жанчын.

У снежні 2000г. праведзена рэспубліканская дабрачынная акцыя "Нашы дзеці". Яе ўдзельнікамі сталі 90 міністэрстваў, іншыя органы дзяржаўнага кіравання, банкі, канцэрны, грамадскія аб'яднанні. У перыяд правядзення акцыі яе ўдзельнікі наведалі 77 дзіцячых інтэрнатных устаноў і 14 лячэбна-прафілактычных устаноў, уручылі дзецям, якія аказаліся ў цяжкіх жыццёвых сітуацыях, навагоднія падарункі. Усяго ў ходзе акцыі аказана дапамога дзіцячым установам на суму 491 368 тыс.руб.

Штогод актыўны ўдзел у акцыі прымаюць Міністэрства сельскай гаспадаркі і харчавання, Міністэрства жыллёва-камунальнай гаспадаркі, Міністэрства сувязі, Міністэрства спорту і турызму, Міністэрства ўнутраных спраў, Міністэрства культуры, Міністэрства замежных спраў, Міністэрства адукацыі, Міністэрства аховы здароўя, Міністэрства прамысловасці, Міністэрства па надзвычайных сітуацыях, Міністэрства прадпрымальніцтва і інвестыцый, Міністэрства фінансаў, Міністэрства па кіраванні дзяржаўнай маёмасцю і прыватызацыі, Міністэрства прыродных рэсурсаў і аховы навакольнага асяроддзя, Міністэрства абароны, Міністэрства сацыяльнай абароны, Дзяржаўны камітэт па справах моладзі, Дзяржаўны падатковы камітэт, Дзяржаўны камітэт друку, Нацыянальны банк, Белбізнесбанк, Прыёрбанк, Белаграпрамбанк і інш.

Міністр лясной гаспадаркі В.П.Зорын наведаў Дараганаўскую санаторную школу-інтэрнат і ўручыў дзецям 213 навагодніх падарункаў. Акрамя таго, у 2000г. Міністэрства падарыла школе мікрааўтобус коштам 4,6 тыс.долараў ЗША. Міністр жыллёва-камунальнай гаспадаркі А.А.Мількота сумесна з кіраўніцтвам Магілёўскага аблвыканкама і Асіповіцкага райвыканкама ўручыў Асіповіцкаму дзіцячаму дому 2 камп'ютэры, тэлевізар, дыван і грашовыя сродкі агульным коштам 2,9 млн.руб. Міністэрства спорту і турызму падарыла Хоцімскай школе-інтэрнату спартыўны інвентар, форму, аргтэхніку на суму 3.2 млн.руб. У акцыі "Нашы дзеці" прынялі ўдзел вядучыя спартсмены краіны. Алімпійская чэмпіёнка Э.Зверава перадала Ястрамбельскай школе-інтэрнату для дзяцей-сірот спартыўную форму, камп'ютэр і іншыя падарункі на суму 3 тыс. долараў ЗША. Камітэт дзяржаўнай бяспекі з асабістых сродкаў супрацоўнікаў цэнтральнага апарату і аддзяленняў у г.Мінску і Мінскай вобласці аказаў дапамогу дзіцячай бальніцы № 1 г.Мінска на суму 3.9 млн.руб.

У 2000г. у Рэспубліку Беларусь паступіла гуманітарнай дапамогі на суму 46,8 млн. долараў ЗША, у тым ліку ў адрас дзіцячых устаноў на суму 2,9 млн.долараў, што склала 6,2% ад агульнага паступлення гуманітарнай дапамогі. Найбольшы аб'ём гуманітарнай дапамогі паступіў у дзіцячыя ўстановы Гомельскай вобласці (1,1 млн.), найменшы — у дзіцячыя ўстановы Гродзенскай вобласці (0,05 млн.руб.).

Значныя аб'ёмы паставак будаўнічых матэрыялаў у праграме гуманітарнай дапамогі дазвалялі сіламі валанцёраў ажыццяўляць рамонтныя работы ў шэрагу дзіцячых дамоў, школ-інтэрнатаў, дзіцячых сацыяльных прытулкаў, дзіцячых санаторыяў. Гуманітарная арганізацыя "Дзеці Чарнобыля" (Аўстрыя, г.Хекст) ажыццявіла фінансаванне будаўніцтва спальнага корпуса на 100 месцаў дзіцячага санаторыя "Жывіца" (Гомельская вобласць) на сумму 20 тыс. долараў ЗША. У Чэрніцкай і Дубровенскай спецыяльных школах-інтэрнатах Віцебскай вобласці выкананы рамонт будынкаў, санітарных вузлоў і душавых на суму 227 тыс.долараў ЗША. За кошт сродкаў дабрачыннага фонду "Надзея і дамы дзецям" (Вялікабрытанія) здадзены ў эксплуатацыю жылы дом для дзіцячага дома сямейнага тыпу ў г.Крычаве Магілёўскай вобласці агульным коштам 14,5 млн.руб. Значныя аб'ёмы рамонтных работ выкананы ў Пірэвіцкай дапаможнай школе-інтэрнаце, Жлобінскай школе-інтэрнаце, Навасёлкаўскай сярэдняй школе Веткаўскага раёна, сярэдняй школе ў в.Курыцічы Петрыкаўскага раёна Гомельскай вобласці, Кобрынскай дзіцячай вёсцы Брэсцкай вобласці, Барсукоўскай, Мсціслаўскай, Асіповіцкай, Хоцімскай школах-інтэрнатах, Магілёўскім дзіцячым доме № 2, дзіцячым сацыяльным прытулку ў в.Княжычы Магілёўскай вобласці, Вілейскай, Гродзенскай, Радашковіцкай, Старабарысаўскай, Крывіцкай школах-інтэрнатах Мінскай вобласці.

У органы сацыяльнай абароны паступіла гуманітарных грузаў на суму 1.4 млн.долараў ЗША для аказання дапамогі малазабяспечаным сем'ям і падтрымкі дзяцей.

У 2000г. ажыццёўлены меры па далейшым удасканаленні нацыянальнага заканадаўства па абароне правоў дзяцей. У кастрычніку 2000г. прыняты ў новай рэдакцыі Закон Рэспублікі Беларусь "Аб правах дзіцяці". 31 кастрычніка 2000 г. была дэпаніравана грамата аб ратыфікацыі Рэспублікай Беларусь Канвенцыі № 182 Міжнароднай арганізацыі працы аб выкараненні найгоршых форм дзіцячай працы.

Распрацаваны, выдадзены ў колькасці 1 тыс. экз. і распаўсюджаны Нацыянальны даклад аб выкананні рашэнняў Сусветнай сустрэчы на вышэйшым узроўні ў інтарэсах дзяцей. У вучэбна-метадычнай літаратуры і перыядычным друку апублікаваны тэкст новай рэдакцыі Закона Рэспублікі Беларусь "Аб правах дзіцяці". У кастрычніку 2000г. Саветам Міністраў Рэспублікі Беларусь зацверджаны План асноўных мерапрыемстваў па падрыхтоўцы да спецыяльнай сесіі Генеральнай асамблеі ААН у 2001г. па выніках Сусветнай сустрэчы на вышэйшым узроўні ў інтарэсах дзяцей. Ажыццёўлены арганізацыйна-практычныя дзеянні па яго рэалізацыі. Выдадзены буклет з тэкстам Усеагульнай дэкларацыі правоў чалавека для ўручэння яго ў якасці дадатку да пашпарта шаснаццацігадовым дзецям. Ствараецца сетка інфармацыйных цэнтраў па правах чалавека, правах дзіцяці.

У 2000г. органамі абароны дзяцінства мясцовых выканаўчых і распарадчых органаў разгледжаны спрэчкі ў адносінах выхавання 4 199 дзяцей. У суды ў абарону правоў 1 892 дзяцей накіраваны іскі. У судах разгледжаны пытанні аб абароне жыллёвых правоў 345 дзяцей, аб абароне ад фізічнага і псіхічнага насілля — 21 дзіцяці, аб абароне ад сексуальнай эксплуатацыі і сексуальных дамаганняў — 13 дзяцей. У праваахоўных органах і органах абароны дзяцінства разгледжаны пытанні аб абароне ад фізічнага і псіхічнага насілля, жорсткіх, грубых ці зняважлівых адносін 106 дзяцей, аб абароне ад сексуальнай эксплуатацыі і сексуальных дамаганняў — трое дзяцей.

У 2000г. створаны 22 сектары па абароне дзяцінства ў раённых, гарадскіх упраўленнях, аддзелах адукацыі.

Пракуратурай Рэспублікі Беларусь у 2000г. ажыццёўлены дзеянні па нагляду за выкананнем нацыянальнага заканадаўства па абароне правоў дзяцей. Унесены 353 прадстаўленні, 144 прадпісанні, 35 пратэстаў. 196 асоб афіцыйна папярэджаны, 284 службовыя асобы па патрабаванню пракурора прыцягнуты да дысцыплінарнай, 67 — да адміністрацыйнай адказнасці.

5. Службы сацыяльна-псіхолага-педагагічнага абслугоўвання сям'і і дзяцей

У 2000г. праводзілася мэтанакіраваная работа па стварэнні інфраструктуры сацыяльна-псіхолага-педагагічнага абслугоўвання сям'і і дзяцей. Створаныя тэрытарыяльныя цэнтры сацыяльнага абслугоўвання сям'і і дзяцей, сацыяльна-педагагічныя цэнтры, дзіцячыя сацыяльныя прытулкі аказваюць сацыяльна-прававую і псіхолага-педагагічную дапамогу сем'ям і дзецям, якія аказаліся ў экстрэмальных жыццёвых сітуацыях, ажыццяўляюць прафілактыку сацыяльнага сіроцтва, злачынстваў і правапарушэнняў сярод непаўналетніх.

Па стану на 01.01.2001г. у Беларусі функцыянуюць 20 цэнтраў сацыяльнага абслугоўвання сям'і і дзяцей, у тым ліку ў 2000г. адкрыты 7 цэнтраў (у гг.Кобрыне Брэсцкай вобласці, Ваўкавыску, Слоніме Гродзенскай вобласці, Вілейскім, Клецкім, Любанскім раёнах і г.Салігорску Мінскай вобласці).

Работа тэрытарыяльных цэнтраў зарыентавана ў першую чаргу на сацыяльна неабароненыя катэгорыі насельніцтва: мнагадзетныя, няпоўныя сем'і, сем'і з груп рызыкі, беспрацоўныя, сем'і, якія выхоўваюць дзяцей-інвалідаў. На ўсе катэгорыі сем'яў, з якімі працуюць спецыялісты тэрытарыяльных цэнтраў, ствараюцца сацыяльныя пашпарты, у якіх адлюстроўваюцца характарыстыка сям'і і яе праблемы.

Акрамя асноўных відаў аказваемых сацыяльных паслуг, тэрытарыяльныя цэнтры распрацоўваюць індывідуальныя праграмы і напрамкі, па якіх яны ажыццяўляюць сваю дзейнасць. Так, Гомельскім тэрытарыяльным цэнтрам сацыяльнага абслугоўвання сям'і і дзяцей распрацаваны мэтавыя праграмы "Круг сям'і", "Маці без бацькі"; Рэчыцкім цэнтрам распрацавана і рэалізуецца "Антыстрэсавая праграма рознаўзроставых катэгорый людзей". Маладзечанскі цэнтр зрабіў прыярытэтным напрамкам сацыялагічныя даследаванні, трэнінгі і інтэрактыўныя гульні.

Па стану на 01.01.2001г. сацыяльна-псіхолага-педагагічнае абслугоўванне дзяцей і сям'і ажыццяўлялі 22 сацыяльна-педагагічныя цэнтры і 60 дзіцячых сацыяльных прытулкаў. З іх у 2000г. адкрыты 16 сацыяльна-педагагічных цэнтраў (Брэсцкі абласны, Бярозаўскі, Ганцавіцкі, Драгічынскі, Іванаўскі, Ляхавіцкі раённыя цэнтры ў Брэсцкай вобласці; Чашніцкі, Лепельскі, Кастрычніцкі (г.Віцебска) Віцебскай вобласці; Гомельскі гарадскі і раённы, Жлобінскі, Гродзенскі гарадскі, Першамайскі і Савецкі г.Мінска, Магілёўскі гарадскі) і 35 дзіцячых сацыяльных прытулкаў (2 — у Брэсцкай, 16 — у Віцебскай, 2 — у Гомельскай, 1 — у Гродзенскай, 8 — у Мінскай, 4 — у Магілёўскай абласцях, 2 — у г.Мінску).

Акрамя аказання сацыяльна-псіхолага-педагагічнай дапамогі 15 катэгорыям сацыяльна неабароненых дзяцей (дзецям, якія пражываюць у неспрыяльных умовах ці якія аказаліся ў экстрэмальнай жыццёвай сітуацыі; бацькі якіх злоўжываюць алкаголем; дзецям, якія сталі ахвярамі злачынстваў і жорсткасці, фізічнага і псіхічнага насілля; з парушэннямі эмацыянальна-валявой сферы, дэвіянтнымі паводзінамі; дзецям, якія ўжываюць алкаголь, наркатычныя і таксічныя рэчывы і інш.), у краіне атрымоўваюць развіццё і іншыя формы сацыяльнага абслугоўвання дзяцей і сям'і. У г.Мазыры адкрыты крызісны цэнтр для жанчын і дзяцей, якія аказаліся ў экстрэмальных сітуацыях. Пры 7 паліклініках Гомельскай вобласці створаны кабінеты па рэпрадуктыўным здароўі і планаванні сям'і. У 16 раёнах Віцебскай вобласці пытаннямі сацыяльнага абслугоўвання сям'і і дзяцей займаюцца цэнтры сацыяльнай падтрымкі, якія працуюць на грамадскіх пачатках. Цэнтры выдзяляюць талоны на бясплатнае харчаванне, размяркоўваюць гуманітарную дапамогу, аказваюць аднаразовую грашовую дапамогу. З кастрычніка 2000г. пачала працаваць грамадская дабрачынная арганізацыя "Віцебскі дзіцячы хоспіс". У Мінскім гарадскім Палацы дзяцей і моладзі адкрыты сацыяльна-педагагічны цэнтр.

У 2000г. выдадзены беларуска-шведскі вучэбны дапаможнік "Сацыяльная работа з дзіцем і сям'ёй", "Слоўнік сацыяльнага педагога і сацыяльнага работніка". Праведзена міжнародная навукова-практычная канферэнцыя "Сацыяльна-педагагічныя ўстановы Беларусі: тэхналогіі, праблемы, перспектывы".

6. Адукацыя дзяцей

З мэтай рэалізацыі права кожнага дзіцяці на адукацыю ў 2000г. атрымала далейшае развіццё сетка ўстаноў адукацыі краіны. Па стану на 05.09.2000г. атрыманне базавай і агульнай сярэдняй адукацыі забяспечвалі 4 671 дзяржаўная агульнаадукацыйная школа (1 523,2 тыс. вучняў), у тым ліку 659 пачатковых (20,6 тыс. вучняў), 1 010 базавых (71,3 тыс. вучняў), 2 788 сярэдніх школ (1 318,8 тыс. вучняў), 86 гімназій (78,2 тыс. вучняў), 25 ліцэяў (11,0 тыс. вучняў), 6 каледжаў (2.1 тыс. вучняў), 97 школ (школ-інтэрнатаў) для дзяцей з асаблівасцямі псіхафізічнага развіцця (15,8 тыс. вучняў).

У параўнанні з 1999-2000 навучальным годам сетка дзяржаўных агульнаадукацыйных школ зменшылася на 58 (48,4 тыс. вучняў), у тым ліку зменшылася на 36 колькасць пачатковых школ (+0,6 тыс. вучняў), на 27 — базавых школ (-2,8 тыс. вучняў), на 1 павялічылася колькасць сярэдніх школ (-48,4 тыс. вучняў), на 5 — гімназій (+4,4 тыс. вучняў), на 1 каледж; на 1 зменшылася колькасць ліцэяў (-1,1 тыс. вучняў), на 1 — школ (школ-інтэрнатаў) для дзяцей з асаблівасцямі псіхафізічнага развіцця (-0,7 тыс. вучняў).

Акрамя таго, функцыянавалі 15 недзяржаўных дзённых агульнаадукацыйных школ (1,1 тыс. вучняў), у тым ліку 5 пачатковых (86 вучняў), 1 сярэдняя (73 вучні), 9 гімназій (945 вучняў).

Навучанне дзяцей у дзяржаўных дзённых агульнаадукацыйных школах ажыццяўлялі 150,1 тыс. настаўнікаў (-1,5 тыс. у параўнанні з 1999-2000 навучальным годам).

З ліку вучняў дзяржаўных агульнаадукацыйных школ 1 209,7 тыс. (80,5%) навучаюцца ў першую змену, 291,9 тыс. (19,4%) — у другую, 0,4 тыс. — у трэцюю. У параўнанні з 1999-2000 навучальным годам колькасць вучняў, якія навучаюцца ў першую змену, павялічылася на 0,6%; колькасць вучняў, якія навучаюцца ў другую і трэцюю змены, паменшылася адпаведна на 0,6% і 0,1%.

На 6% паменшылася сярэдняя напаўняльнасць школ усіх тыпаў, акрамя пачатковых школ у гарадской мясцовасці (+12,6%).

2535 дзяржаўных дзённых школ (+13 школ у параўнанні з 1999-2000 навучальным годам) маюць групы прадоўжанага дня, у якіх налічваецца 162,8 тыс. дзяцей (-2,3 тыс. дзяцей).

Па стану на 05.09.2000г. у 2 822 агульнаадукацыйных школах і школах-інтэрнатах сістэмы Міністэрства адукацыі (61,9% ад агульнай колькасці) навучанне праводзіцца на беларускай мове, у 1 201 школе (26,3%) — на рускай мове, у 533 школах (11,7%) — на дзвюх і больш мовах, у 2 школах — на польскай мове, у 1 — на літоўскай. У параўнанні з 1999-2000 навучальным годам колькасць школ з беларускай мовай навучання зменшылася на 25 (-0,9%), з рускай — павялічылася на 54 (+4,7%), з дзвюма і больш мовамі — зменшылася на 87 (14%), з польскай мовай — павялічылася на 1.

З 2 822 школ з беларускай мовай навучання 51,4 % складаюць сярэднія школы, 31,2% — базавыя і 17,4% — пачатковыя. З 1 201 школы з рускай мовай навучання 78,7% складаюць сярэднія школы, 8,4% — базавыя, 12,9% — пачатковыя.

Па стану на 05.09.2000г. 435,6 тыс.дзяцей (29,8% ад агульнай колькасці вучняў дзённых агульнаадукацыйных школ Міністэрства адукацыі) навучаюцца на беларускай мове, 1 062,4 тыс. дзяцей (70,9%) — на рускай, 0,9 тыс. (0,1%) — на польскай, 78 дзяцей — на літоўскай.

Арганізавана харчаванне школьнікаў. На зніжэнне кошту харчавання школьнікаў у 2000г. накіраваны бюджэтныя сродкі ў суме 18 700,0 млн.руб. Акрамя таго, як і ў папярэднія гады, на зніжэнне кошту харчавання школьнікаў з малазабяспечаных сем'яў скарыстоўваліся бюджэтныя сродкі, якія прадугледжваліся на поўнае і частковае вызваленне ад аплаты за харчаванне ў групах прадоўжанага дня, інтэрнатах пры школах, а таксама частка сродкаў фондаў усенавуча. Вучням падрыхтоўчых класаў, якія знаходзіліся ў агульнаадукацыйных школах, прадастаўляліся бясплатныя абеды.

Атрыманне прафесійнай адукацыі па стану на 01.09.2000г. забяспечвалі 248 прафесійна-тэхнічных вучылішчаў (-1 ПТВ у параўнанні з 1999-2000 навучальным годам), у якіх прафесійную падрыхтоўку па 350 прафесіях атрымлівалі 137,7 тыс.навучэнцаў (+2,6 тыс. навучэнцаў). З іх 239 прафесійна-тэхнічных вучылішчаў знаходзяцца ў сістэме Міністэрства адукацыі, у іх навучаецца 135,4 тыс. навучэнцаў (98,3%).

З агульнай колькасці ПТВ 33 вучэбныя ўстановы маюць статус вышэйшага прафесійна-тэхнічнага вучылішча і ажыццяўляюць падрыхтоўку па праграмах сярэдніх спецыяльных навучальных устаноў. Больш 1 тыс. навучэнцаў ПТВ атрымліваюць агульнаадукацыйную падрыхтоўку па профільных прадметах на павышаным узроўні ў ліцэйскіх групах. У рамках непарыўнай адукацыі развіваецца падрыхтоўка спецыялістаў з сярэдняй спецыяльнай адукацыяй у прафесійна-тэхнічных каледжах, вышэйшых прафесійных вучылішчах, а таксама ў сярэдніх навучальных установах у скарочаныя тэрміны пасля засваення праграм прафтэхадукацыі. У прафесійна-тэхнічных вучылішчах сістэмы Міністэрства адукацыі працавалі 14 тыс. інжынерна-педагагічных работнікаў (на 0,1 тыс. больш у параўнанні з 1999-2000 навучальным годам).

У 2000г. на ўтрыманне прафесійна-тэхнічных навучальных устаноў зрасходавана 37 400 млн.руб. Навучэнцы прафесійна-тэхнічных навучальных устаноў з тэрмінам навучання звыш 10 месяцаў забяспечваліся бясплатным аднаразовым і трохразовым харчаваннем. На гэтыя мэты зрасходавана 10 124,7 млн.руб.

Сетка сярэдніх спецыяльных навучальных устаноў складаецца са 149 дзяржаўных (144,8 тыс. навучэнцаў) і 7 недзяржаўных навучальных устаноў (5,4 тыс. навучэнцаў). У 2000г. агульная колькасць навучэнцаў у параўнанні з 1999-2000 навучальным годам павялічылася на 5,5 тыс. чал. На 1,5 тыс. чал. павялічыўся агульны прыём навучэнцаў. Забяспечанасць навучэнцаў месцамі ў інтэрнатах складала 85,5%.

Атрымліваць вышэйшую адукацыю дзецям прадастаўлялі магчымасць 43 дзяржаўныя (245,1 тыс. студэнтаў) і 14 недзяржаўных вышэйшых навучальных устаноў (36,6 тыс. студэнтаў). З 43 дзяржаўных ВНУ 23 з'яўляюцца універсітэтамі, 9 — акадэміямі, 6 — інстытутамі, 4 — вышэйшымі каледжамі, 1 — вышэйшым вучылішчам. У 2000г. у дзяржаўныя ВНУ паступілі 57,6 тыс. чалавек, у тым ліку на дзённую форму — 36,7 тыс., у недзяржаўныя ВНУ — 10,7 тыс. 54,6% ад агульнай колькасці студэнтаў дзённай формы навучання ў вышэйшых навучальных установах сістэмы Міністэрства адукацыі складаюць жанчыны. Падрыхтоўка студэнтаў у дзяржаўных ВНУ праводзіцца па 233 спецыяльнасцях і 1 070 спецыялізацыях. 71,5% студэнтаў ВНУ сістэмы Міністэрства адукацыі пражываюць у інтэрнатах, 63,8% — забяспечаны месцамі грамадскага харчавання. У дзяржаўных ВНУ працуе 21,9 тыс. выкладчыкаў, з іх 1 040 дактароў і 7 315 кандыдатаў навук. Вучонае званне прафесара маюць 1059 чал., дацэнта — 5 621 чал.

У 2000г. далейшае развіццё атрымала сістэма адукацыі ў галіне правоў чалавека. Дапрацаваны і ўкаранёны праграмы спецыяльнага курса "Правы чалавека" для ўсіх тыпаў навучальных устаноў, якія складаюцца з трох блокаў: правы дзіцяці, правы чалавека, міжнароднае гуманітарнае права. Выдадзены вучэбныя дапаможнікі "Правы чалавека", "Абарона правоў дзяцей у Рэспубліцы Беларусь", 5 кніг папулярнай бібліятэкі "Правы чалавека". Праведзена міжнародная навукова-практычная канферэнцыя "Праблемы правоў чалавека ў структуры і змесце прафесійнай адукацыі".

Працягвалася рэфармаванне агульнай сярэдняй і прафесійна-тэхнічнай адукацыі.

Расходы на адукацыю ў 2000г. склалі 6,6% валавога ўнутранага прадукту.

7. Адораныя дзеці

У 2000г. удасканальвалася сістэма развіцця здольнасцей і талентаў дзяцей. Актывізавалася работа па выяўленні і развіцці адораных дзяцей, павышэнні інтэлектуальнага патэнцыялу краіны. У навучальных установах новага тыпу навучаецца 90,5 тыс. дзяцей, што складае 60% ад агульнай колькасці дзяцей дзённых агульнаадукацыйных школ. Функцыянуе таксама 861 школа з паглыбленым вывучэннем асобных прадметаў, 93 школы з паглыбленым вывучэннем замежных моў, 1 585 школ маюць профільныя класы, 410 школ маюць класы з эстэтычным ухілам (музычным, мастацкім, архітэктурна-мастацкім, харэаграфічным, тэатральным, агульнаэстэтычным).

Усімі формамі дыферэнцыяванага навучання (вывучэнне асобных прадметаў, цыклаў прадметаў на павышаным і паглыбленым узроўнях) ахоплена 382,5 тыс.вучняў, ці 25,5% (+1% у параўнанні з 1999-2000 навучальным годам), у тым ліку 97 тыс. (17,6%) вучняў 1 — 4 класаў, 194,4 тыс. (25,4%) вучняў 5 — 9 класаў, 91,1 тыс. (49,6%) вучняў 10 — 11 (12) класаў.

Далейшае развіццё атрымала практыка правядзення штогадовых прадметных алімпіяд школьнікаў. У арганізацыі алімпіяд удзельнічаюць інстытуты Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі, вышэйшыя навучальныя ўстановы, дзяржаўныя і недзяржаўныя фонды. У абласных, мінскай гарадской алімпіядах удзельнічала больш 8 тыс. дзяцей, у рэспубліканскіх — больш 1,2 тыс. вучняў агульнаадукацыйных школ.

У міжнародных алімпіядах па матэматыцы, інфарматыцы, фізіцы, хіміі, біялогіі і экалогіі прынялі ўдзел 26 школьнікаў, з іх узнагароджаны медалямі 19 чал., у тым ліку залатымі — 4, сярэбранымі — 8, бронзавымі — 7. Сярод уладальнікаў залатых медалёў міжнародных прадметных алімпіяд Максім Нямчынаў, Аляксандр Усніч, Юрый Галаўко (ліцэй БДУ), Арцём Кохан (Лужаснянская гімназія-інтэрнат Віцебскай вобласці); сярэбранымі медалістамі міжнародных алімпіяд сталі Аляксандр Яноўскі, Аляксандр Кіркоўскі, Павел Паляшчук (ліцэй БДУ), Вера Кудрашова (СШ № 52 г.Мінска), Аляксей Данчанка (СШ № 27 г.Гомеля), Міхаіл Сварычэўскі (СШ № 60 г.Гомеля), Ігар Некрашэвіч (СШ № 1 г.Лунінца), Юрый Грушэўскі (Магілёўскі тэхнічны ліцэй пры Магілёўскім дзяржаўным тэхналагічным універсітэце). Бронзавыя медалі заваявалі Сяргей Кіркоўскі, Аляксей Прыхожы, Аляксей Аляксееў (ліцэй БДУ), Іван Мяцельскі (Слуцкая гімназія №1), Дзмітрый Дорын (Лужаснянская гімназія-інтэрнат Віцебскай вобласці), Сяргей Маркоўскі (СШ № 41 г.Мінска), Вячаслаў Філімонаў (СШ № 6 г.Віцебска).

Акрамя алімпіяднага руху, шырокае развіццё ў краіне атрымалі конкурсы даследчых работ, турніры юных матэматыкаў, фізікаў, праграмістаў, хімікаў, гісторыкаў, арганізацыя навукова-даследчых летніх школ для вучняў. 12 тыс. школьнікаў прынялі ўдзел у міжнародным матэматычным конкурсе, які быў арганізаваны Еўрапейскай асацыяцыяй выкладчыкаў матэматыкі.

Развіццё здольнасцей і дараванняў дзяцей у 2000г. ажыццяўлялі 380 пазашкольных устаноў, з іх 183 цэнтры дзіцячай творчасці, 35 цэнтраў тэхнічнай творчасці, 27 экалагічных цэнтраў, 33 цэнтры дзіцячага і юнацкага турызму і экскурсій, 22 самастойныя турысцкія базы, 8 дзіцячых паркаў, 3 клубы юных маракоў, 69 іншых пазашкольных устаноў, у гуртках якіх займаліся 353,2 тыс. дзяцей. У параўнанні з 1999г. колькасць дзяцей, якія займаліся ў гуртках пазашкольных устаноў, зменшылася на 6,1 тыс. (-1,7%). Развіццё здольнасцей і адоранасці дзяцей ажыццяўлялі 2 тыс. штатных работнікаў і 12,8 тыс. кіраўнікоў гурткоў, культарганізатараў.

У сістэме Міністэрства культуры функцыянавалі 527 школ мастацтва (89,1 тыс. дзяцей), у тым ліку 316 музычных, 24 мастацкіх, 6 харэаграфічных, 171 школа мастацтваў з рознапрофільнымі аддзяленнямі, 249 школ мастацтваў размешчаны ў сельскай мясцовасці. Выпускнікі дзіцячых школ мастацтваў могуць працягваць навучанне ў 21 сярэдняй спецыяльнай навучальнай установе культуры і мастацтва па 69 спецыялізацыях, Рэспубліканскім вучэбным комплексе гімназія-каледж пры Беларускай дзяржаўнай акадэміі музыкі, Беларускім дзяржаўным харэаграфічным каледжы.

(Працяг у наступным нумары.)

Маладзёжным важаком у Брэсцкім дзяржаўным тэхнічным універсітэце стала студэнтка 3 курса эканамічнага факультэта Алеся Фядчук (на здымку). Яна займаецца арганізацыяй розных злётаў і конкурсаў, грамадскіх пасяджэнняў. Маладыя людзі давяраюць Алесі, таму і абралі яе сакратаром пярвічнай арганізацыі БПСМ ВНУ, у якой ужо больш як дзвесце чалавек.

Фота Рамана КАБЯКА, БЕЛТА.

Новыя кнігі

Падарожжа па Гомельшчыне

Гомель, Брагін, Калінкавічы, Петрыкаў, Лоеў — усяго звыш 130 вялікіх і дробных населеных пунктаў Гомельшчыны, кожны са сваёй, не падобнай да іншых, гісторыяй, якая каранямі сыходзіць у сівую даўніну, паўстаюць у новай кнізе выдавецтва "Беларусь" **"Гомельшчына: назвы населеных пунктаў паводле легендаў і паданняў"**. Яна выйшла ў знаёмай ужо чытачам серыі "Мой родны кут". Сабраныя ў ёй матэрыялы, запісаныя і апрацаваныя доктарам філалагічных навук А.М.Ненадаўцом, дазваляюць прыхільнікам беларускасці пазнаць гісторыю роднага краю, звычкі і характары людзей, іх жыццё і побыт, а таксама даведацца, адкуль пайшлі сучасныя назвы населеных пунктаў Гомельскай вобласці. Так, напрыклад, назва Лельчыцы ўтварылася ад украінскага слова "лелькі", ці, па-нашаму, буслы. Менавіта ў гэтых птушак ператварыў мясцовы знахар закаханых адзін у аднаго Паўлінку і Сымона, каб тыя заўсёды былі разам і ніхто не перашкаджаў іх шчасцю. Сваю назву Рагачоў атрымаў ад імя слаўнага сына Беларусі ваяводы Рогача, які загінуў, абараняючы свой край ад чужынцаў, і быў пахаваны дружыннікамі разам са сваімі забітымі ў бітве таварышамі. Над слаўнымі воямі быў насыпаны курган, які назвалі Рогачаў. Прайшоў час, назва перайначылася, і з'явіўся горад Рагачоў. І далей. Назва Нароўля — ад рачулкі Нараўлянка, у якую ператварылася наравістая дзяўчына, што не слухалася сваіх бацькоў. Так, мясціна за мясцінай, аповед за аповедам адгортваюць перад чытачамі старонкі старажытнай мінуўшчыны, памяць аб якой яшчэ захавалася ў народзе.

І зноў анталогія

У выдавецтве "Ураджай" выйшаў чарговы зборнік **"Анталогія беларускай байкі"**, у якім змешчаны лепшыя творы знакамітых беларускіх байкапісцаў розных часоў. Многія з іх сталі народнымі. Яны актуальныя, надзённыя, афарыстычныя. У байках востра высмейваюцца розныя сацыяльныя з'явы, прасвечвае добразычлівы гумар адносна людскіх недахопаў.

З верай у чалавека

Новая кніга Уладзіміра Вялічкі, Васіля Шырко і Уладзіміра Глушакова "Новая Беларусь" (выдавецтва "Беларусь") — працяг зборніка публіцыстаў "Беларусь маладая", які пабачыў свет два гады таму. Яе аснову складаюць лепшыя публікацыі аўтараў у часопісе "Беларуская думка". Яны, як піша аўтар прадмовы да кнігі Іван Шамякін, "падымаюць вечныя тэмы: як жыць, здабываць хлеб надзённы, выхоўваць маладое пакаленне, звяраць учынкі з наказам дзядоў і бацькоў — любіць, берагчы ад ворага сваю Беларусь, працаваць так, каб жыццё ўсіх і кожнага з нас стала больш заможным".

Методыка

Дзе менш паператворчасці, там больш дзелавітасці

УСВЕДАМЛЕННЕ вялікай ролі метадычнай работы з'яўляецца, бадай, адной з ключавых тэндэнцый развіцця сучаснай прафесійна-тэхнічнай установы. У многіх установах прафесійнай адукацыі разумеюць, што будучыня за тымі навучальнымі ўстановамі, у якіх у максімальнай ступені будзе забяспечвацца магчымасць развіцця інтэлектуальнага і творчага патэнцыялу інжынерна-педагагічных работнікаў. А гэта магчыма толькі пры добрай арганізацыі метадычнай службы ў ПТНУ.

Інавацыі — гэта неад'емны атрыбут жыццядзейнасці сучаснай навучальнай установы. Новыя адукацыйныя тэхналогіі — не толькі ўмова павышэння якасці адукацыі, але і магчымасць павысіць канкурэнтаздольнасць ПТНУ на рынку адукацыйных паслуг. Аднак інавацыйныя працэсы ў навучальных установах патрабуюць адпаведнай падрыхтоўкі. Гэта абумоўлена, перш за ўсё, тым, што яны ствараюць дадатковае псіхалагічнае напружанне ў педагагічным калектыве. Складанасць інавацыі, яе дынаміка і тэрміны вызначаюць ступень дадатковай нагрузкі на псіхіку інжынерна-педагагічных работнікаў. Правільна арганізаваная метадычная служба можа аслабіць стрэсагеннае ўздзеянне інавацыйных працэсаў. Для таго каб далучыць усіх інжынерна-педагагічных работнікаў да ўдзелу ў метадычнай рабоце, прычым да ўдзелу не фармальнага, а актыўнага, творчага, неабходна ўлічваць індывідуальныя магчымасці, а таксама моцныя і слабыя бакі кожнага педагога, удакладніць, што павінен даць яму ўдзел у метадычнай рабоце.

Кандыдат педагагічных навук Г.С.Бялоў сцвярджае, што ступень актыўнасці і інтарэсу педагогаў да метадычнай работы класіфікуецца па прыкметах, якія не маюць прамой сувязі з адукацыяй і вопытам работы. Ён выдзяляе чатыры катэгорыі работнікаў.

Першая катэгорыя — творчыя, ініцыятыўныя педагогі, якія цікавяцца ўсімі пытаннямі навучання сваёй спецыяльнасці, выкладання свайго прадмета.

Другая — педагогі, якія не праяўляюць ініцыятыву.

Трэцяя — педагогі, якія чакаюць ад метадычнай работы толькі дапамогі ў выкананні сваіх штодзённых абавязкаў.

Чацвёртая — выкладчыкі, якія разглядаюць метадычную службу як марнаванне асабістага часу і сіл, ад чаго трэба па магчымасці вызваліцца.

Педагогі, аднесеныя да першай катэгорыі, уяўляюць асаблівую каштоўнасць ужо таму, што яны разумеюць важнасць удасканалення метадычнага майстэрства. І не патрабуецца вялікіх намаганняў, каб пераканаць іх у неабходнасці гэтай работы. Сярод кіраўнікоў ПТНУ вобласці, бадай, немагчыма знайсці такога, які б не цікавіўся метадычнай службай сваёй навучальнай установы. Ва ўсіх ПТНУ вобласці ўведзена пасада метадыста, ёсць метадычныя кабінеты.

Інфармацыйна-метадычны кабінет прафесійнага ліцэя № 1 Магілёва (дырэктар Валерый Сяргеевіч Пякарскі) арганізуе сваю работу так, каб садзейнічаць пастаяннаму павышэнню прафесіяналізму выкладчыкаў і майстроў вытворчага навучання. У сувязі з агульналіцэйскім эксперыментам прыярытэтным накірункам работы кабінета была дыягностыка інфармацыйных патрэбнасцей педагогаў і іх рэалізацыя ў педагагічным працэсе. Вынікі дыягностыкі дазволілі вызначыць найбольш актуальныя праблемы: патрэбнасць у павышэнні ведаў па абнаўленні зместу адукацыі ў сувязі з інавацыйнымі адукацыйнымі працэсамі. Метадыстам навучальнай установы Чыжэўскай складзена педагагічная карта, дзе скарэкціраваны комплексны план дзейнасці ліцэя, вучэбна-метадычнага цэнтра. Кабінет стаў цэнтрам дыягнастычнага, інфармацыйнага і метадычнага забеспячэння вучэбна-выхаваўчага працэсу, створаны ўмовы для самаадукацыі педагогаў. Трывала ўвайшлі ў практыку работы метадычнага кабінета Магілёўскага эканамічнага прафесійнага каледжа (дырэктар Алег Адамавіч Бахановіч) анацыраваныя агляды педагагічных выданняў у форме "Прэс-экспрэс", тэматычныя выставы з абавязковым прадстаўленнем вопыту педагогаў.

Выстава метадычных напрацовак, якую арганізавала метадыст ПТВ № 4 Наталля Паўлаўна Казлова, паказала, што педагогі навучальнай установы працуюць па розных напрамках. Ствараюцца метадычныя дапаможнікі для педагогаў і навучэнцаў, распрацоўваюцца праграмы факультатыўных заняткаў. Дырэктар ПТВ № 4 Сяргей Аляксандравіч Пагужэльскі з гонарам прадэманстраваў матэрыялы выставы. На абласным семінары-практыкуме метадыстаў ПТНУ вобласці "Удасканаленне метадычнай службы", які адбыўся на базе вышэйшага прафесійнага вучылішча бытавога абслугоўвання насельніцтва Магілёва, у абласным ліцэі пры універсітэце імя А.Куляшова, на базе Магілёўскага палітэхнікума, была прадастаўлена магчымасць падзяліцца вопытам работы па арганізацыі дзейнасці метадычнага кабінета навучальнай установы. Так, намеснік дырэктара па метадычнай рабоце ВПВ бытавога абслугоўвання насельніцтва Магілёва расказала пра методыку стварэння і работу творчых груп. Дырэктар абласнога ліцэя Пётр Уладзіміравіч Шылаў са сваімі калегамі азнаёміў удзельнікаў семінара з выставай метадычных работ педагогаў ліцэя і творчых работ навучэнцаў. Ну, а пра стварэнне вучэбна-метадычных комплексаў па прадмету дырэктар палітэхнікума Аляксандр Мікалаевіч Шапчыц і метадыст Лідзія Уладзіміраўна Лажэчка расказвалі з асаблівым гонарам! Яны ж і прапанавалі ідэю стварэння сумесных творчых груп (выкладчыкі ССНУ і ПТНУ) па распрацоўцы метадычных дапаможнікаў па роднасных прафесіях. У новым навучальным годзе пачне сваю работу адна з творчых груп па інавацыйных тэхналогіях навучання швейнай вытворчасці.

Метадычная служба ў ПТНУ праектуецца на аснове адзінага плана метадычнай работы з улікам канкрэтных умоў навучальнай установы і аналізу выканання плана работы за год, дыягнаставання педагогаў. Спектр праблем, над якімі працуюць установы прафесійнай адукацыі, шырокі: асобасна арыентаванае навучанне і выхаванне, вывучэнне і ўкараненне ў вучэбна-адукацыйны працэс сучасных адукацыйных тэхналогій. Галоўны акцэнт у арганізацыйна-метадычнай рабоцезроблены на ўкараненні ў вучэбны працэс інавацыйных тэхналогій. Гэтаму садзейнічала і праграма развіцця сістэмы прафесійнай адукацыі вобласці, якая распрацавана на аснове праграмы развіцця кожнай навучальнай установы. Адным з яе раздзелаў з'яўляецца вучэбна-метадычнае забеспячэнне ПТНУ.

Але разам з тым нярэдка калектыў навучальнай установы сутыкаецца з настолькі расплывістай праблемай, што немагчыма дакладна ўявіць вынікі і этапы яе выканання. Любая тэма, якая прадугледжвае "павышэнне", "узмацненне", ужо ў сваёй фармулёўцы нясе элемент фармалізму. І не дзіўна, калі пасля яе завяршэння выяўляецца, што, напрыклад, якасць навучання павысілася зусім нязначна.

Часта пры аналізе вучэбна-выхаваўчай работы ў ПТНУ вобласці высвятляецца, што ў навучальнай установе складаецца процьма розных планаў, у выніку чаго адно мерапрыемства нярэдка накладваецца на другое. Імкненне ў сувязі з новай падзеяй складаць планы прыводзіць да бяспланавасці, фармалізму, паколькі ў іх пад рознымі "соусамі" падаюцца ўсё тыя ж задачы і мерапрыемствы. Важныя падзеі ў жыцці патрабуюць не складання планаў, а ўнясення карэктываў. Тады агульнавучылішчны план будзе кароткі, дзелавы і не будзе паўтараць таго, што ёсць у іншых асноватворных дакументах.

Кожны педагог павінен не толькі пастаянна паглыбляць свае веды, але мець і навуковую падрыхтоўку, валодаць метадалогіяй навукі, каб творча выкарыстоўваць у навучанні і выхаванні навучэнцаў законы педагогікі, псіхалогіі і самастойна вырашаць розныя складаныя педагагічныя праблемы.

Мы ўступілі ў эру прынцыпова новых ведаў і спосабаў пазнання. Спецыяліст XXI стагоддзя - гэта прафесіянал, які здольны творча мысліць, прымаць нестандартныя рашэнні і несці за іх адказнасць. Таму чалавеку, які хоча адпавядаць зменліваму свету, патрэбна будзе вучыцца ўсё жыццё.

У сістэме прафтэхадукацыі Магілёўскай вобласці працуюць 1902 кіруючыя і інжынерна-педагагічныя работнікі. Захоўваецца вялікая цякучасць кадраў сярод майстроў вытворчага навучання, што тлумачыцца нізкай заработнай платай. Значная колькасць майстроў мае стаж працы пяць і больш гадоў, што сведчыць пра высокі ўзровень прафесійнай вытворчай кваліфікацыі.

Абнаўленне сістэмы нацыянальнай пачатковай прафесійнай адукацыі прадугледжвае павышэнне сацыяльнага статусу педагога, арыентацыю на яго асобу, неабходнасць узаемасувязі, каардынацыі розных этапаў прафесійнага станаўлення — ад прафесійнай падрыхтоўкі да перападрыхтоўкі і павышэння кваліфікацыі. У рэгіёне ствараюцца ўмовы для таго, каб павысіць прафесійную гнуткасць, мабільнасць і канкурэнтаздольнасць педагога, што асабліва важна для забеспячэння адукацыйнага працэсу ў ліцэйскіх групах, прафесійных каледжах.

Але разам з тым існуе шэраг праблем, якія неабходна вырашыць ужо ў гэтым навучальным годзе. Маюць патрэбу ў павышэнні кваліфікацыі выкладчыкі фізвыхавання, якія працуюць з навучэнцамі, што маюць розныя паталогіі ў здароўі, а таксама выкладчыкі лячэбнай фізкультуры. Плануецца арганізаваць павышэнне кваліфікацыі выкладчыкаў і майстроў вытворчага навучання па прафесіях "Выканаўца мастацка-афарміцельных работ", "Мастак роспісу па дрэве", "Інкрустатар саломкай" і "Агент страхавы".

Бываючы ў ПТВ-138 Магілёва, пераконваешся, з якой увагай і спагадлівасцю ставіцца ўвесь калектыў работнікаў і навучэнцаў на чале з яго дырэктарам Ірынай Мікалаеўнай Талпыгай да ветэранаў. У гэтым бачаць яны не толькі свой канкрэтны ўклад у паляпшэнне жыцця ветэранаў, але і сродак патрыятычнага выхавання будучых маладых рабочых, іх грамадзянскага станаўлення, фарміравання паважлівых адносін да прадстаўнікоў старэйшага пакалення. Ветэранам ёсць што расказаць і параіць. Таму, думаецца, неабходна стварыць рэгіянальную арганізацыю ветэранаў прафесійнай адукацыі з мэтай далучэння іх да пасільнай працы па навучанні і выхаванні моладзі.

Душа навучальнай установы — педагог. У гэтай цэнтральнай фігуры, як у фокусе, сыходзяцца ўсе цяжкасці, праблемы, якія перажывае сістэма адукацыі. Менавіта настаўнік генерыруе ўсё новае, перадавое, увасабляе той сплаў прафесіяналізму, высокай духоўнасці, грамадзянскасці, які дазваляе яму быць злучальным звяном у ланцужку пакаленняў.

Сёння многія прафесійна-тэхнічныя навучальныя ўстановы вобласці сталі сапраўднымі лабараторыямі педагагічнага вопыту, які мае не толькі рэгіянальнае значэнне. Сапраўднай школай моды лічыцца Бабруйскае вышэйшае прафесійнае вучылішча бытавога абслугоўвання насельніцтва, якое ўзначальвае Галіна Васільеўна Сцяпанава, мэтанакіраваны, працавіты чалавек, прафесіянал сваёй справы. Вялікая ўвага ўдзяляецца ў навучальнай установе прафесійнаму выхаванню навучэнцаў. Традыцыйна праводзяцца конкурсы "Лепшы першы выраб", "Лепшы дыпломны праект". Кожны выкладчык займаецца самаадукацыяй. Выкладчык спецдысцыпліны Т.В.Гушча працуе над праблемай "Кантроль ведаў, уменняў і навыкаў навучэнцаў". Майстар вытворчага навучання Ганна Віктараўна Какоўка сумесна з навучэнцамі распрацавала вучэбна-метадычны дапаможнік "Пабудова чарцяжа і раскрой жаночага дэмісезоннага паліто з рукавамі крою рэглан". У навучальнай установе пастаянна працуе семінар-практыкум "Укараненне новых педагагічных тэхналогій — адзін са шляхоў удасканалення навучальнага працэсу", які дазваляе пашыраць веды па методыцы сучаснага ўрока.

Таленавітыя педагогі працуюць у сістэме прафесійнай адукацыі Магілёўскай вобласці. Пра гэта сведчаць матэрыялы выставы "Інавацыі ў адукацыі", якая была арганізавана падчас работы абласной педагагічнай канферэнцыі "У новае стагоддзе — з эфектыўнымі педагагічнымі тэхналогіямі і высокай якасцю адукацыі". Упершыню на канферэнцыі работнікам адукацыйнай сферы была прадастаўлена магчымасць абмеркаваць дасягненні і праблемы ВНУ, ССНУ, ПТНУ, абласных ліцэяў, агульнаадукацыйных школ.

Гучала музыка. У зале, дзе праходзіла канферэнцыя, панаваў дух урачыстасці і гордасці за сваю справу. Свяціліся твары педагогаў, у перапынках наладжваліся творчыя сувязі, абмяркоўваліся пытанні, над якімі можна працаваць сумесна ў будучым. Радуе ўвага кіраўнікоў вобласці да праблем адукацыі. Прывітанне, новы навучальны год! Са святам, паважаныя калегі!

Ларыса РАБАВА,
намеснік дырэктара
вучэбна-метадычнага цэнтра
Магілёва.

Лексіс

Гаварыце правільна

Вядома, што літаратурная мова — гэта апрацаваная, упарадкаваная, нармалізаваная форма агульнанароднай мовы, прызначэнне якой — абслугоўваць самыя разнастайныя сферы грамадскай дзейнасці чалавека. І чым больш развіта наша грамадства, тым большыя патрабаванні прад'яўляе яно да мовы. Надзённа гучаць словы класіка беларускай літаратуры Я.Коласа: "Пытанне аб чысціні мовы, аб яе паўнацэннасці, яркай выразнасці і сакавітасці, аб мове, якая б поўнасцю адпавядала вялікаму зместу нашай творчай сацыялістычнай эпохі, набывае зараз дужа актуальнае значэнне". Пытанні моўнай культуры набываюць асаблівую актуальнасць у наш век — век шырокага развіцця прэсы, радыё і тэлебачання.

Павышэнне моўнай культуры вучняў — адна з галоўных задач, якія стаяць перад сучаснай школай.

Барацьба за культуру мовы — гэта барацьба за правільнае выкарыстанне слоў, форм, канструкцый там, дзе мова, развіваючыся і ўзбагачаючыся, дае магчымасць выбару і адбору. З практычнымі задачамі культуры мовы суадносіцца праблема літаратурнай нормы.

Найбольш частыя парушэнні літаратурных норм у галіне сінтаксісу звязаны з правіламі ўтварэння словазлучэнняў па спосабе кіравання.

Так, у мове школьнікаў (ды і настаўнікаў) часта даводзіцца чуць: *"Сатры дошку"*. Але ж сцерці — значыць зняць што-небудзь з паверхні. У гэтым выпадку звычайна маецца на ўвазе зняць з дошкі надпіс, малюнак ці проста пыл. Таму трэба гаварыць: *Сатры з дошкі* ці *Вытры дошку*.

Дзеяслоў *баяцца* ўваходзіць у семантычную групу слоў, якія кіруюць родным склонам. Кіраванне родным беспрыназоўнікавым было і застаецца літаратурнай нормай.

Асобныя выпадкі ўжывання вінавальнага беспрыназоўнікавага пры дзеяслове *баяцца* не даюць падстаў рабіць выснову аб моўнай тэндэнцыі да пашырэння гэтай з'явы, таму вінавальны аб'екта ў сказах з дзеясловам *баяцца* нельга лічыць літаратурнай нормай.

Дзеяслоў *гаварыць* у значэнні "сведчыць аб чым-небудзь, указваць на што-небудзь" традыцыйна ўжываецца ў канструкцыях з месным (*гэта гаворыць аб тым, што..., гэта гаворыць аб тым, як...*) ці вінавальным склонам (*гэта гаворыць пра тое, што..., гэта гаворыць пра тое, як...*). У размоўным стылі ў тым жа значэнні шырока распаўсюджана канструкцыя з вінавальным склонам і прыназоўнікам за: *гэта гаворыць за тое, што...* Гэтая размоўная канструкцыя паяўляецца пад несумненным уплывам такіх выразаў, як *галасаваць за што-небудзь, выказвацца за што-небудзь* і пад. Ужываючыся побач з канструкцыямі *гаварыць аб тым, што..., гаварыць пра тое, што...*, выраз *гаварыць за тое, што...* захоўвае стылістычнае адценне размоўнасці.

Фактары аналагічных уздзеянняў, абумоўленыя сэнсавым збліжэннем слоў, аказвалі і працягваюць аказваць моцны ўплыў на развіццё сістэмы словазлучэнняў. Семантычныя працэсы, што адбываюцца ў слове (развіццё новых ужыванняў, а ўслед за імі часта і новых значэнняў), — прычына пераходу такога слова з адной семантычнай групы ў другую. Трапіўшы ў новую семантычную групу, слова набывае і тыя дыстрыбуцыйныя асаблівасці (г.зн. асаблівасці спалучальнасці), якія характэрны для слоў гэтай групы. Параўнаем яшчэ выпадкі ўплыву адных канструкцый на другія: *назіранні над чым-небудзь — кантроль над чым-небудзь*; дзеяслоўнае кіраванне — *кантраляваць што-небудзь*.

Пад уплывам сінанімічных прыметнікаў *характэрны, тыповы,* якія кіруюць прыназоўнікава-склонавай формай "для + родны", прыметнік *уласцівы* таксама памылкова спалучаецца з гэтай прыназоўнікава-склонавай формай: *уласцівы для героя, уласцівы для пісьменніка.* Літаратурная норма — *уласцівы каму-чаму-небудзь.*

Слова *аплаціць* ("унесці плату, аддаючы грошы за што-небудзь) часта змешваюць з аднакарэнным дзеясловам *заплаціць*, розным паводле ўжывання і форм кіравання.

Дзеяслоў *аплаціць* трэба ўжываць тады, калі гаворыцца аб кампенсацыі расходу, кошту, крэдыту, аб атрыманні грашовага дакумента (чэка) і пад. *"Заплаціць"* абазначае "аддаць грошы або якую-небудзь іншую плату за што-небудзь".

Характэрным для дзеяслова *аплаціць* з'яўляецца тое, што ён здольны кіраваць толькі вінавальным беспрыназоўнікавым склонам (*аплаціць праезд, работу*, а не: *аплаціць за праезд, аплаціць за работу*). Прычына памылкі — уплыў аналогіі з нарматыўнымі спалучэннямі *заплаціць за прадукт, заплаціць за тавар*).

У беларускай літаратурнай мове дзеяслоўны назоўнік *аплата* ўжываецца, як правіла, з родным склонам залежных кампанентаў без прыназоўніка: *аплата працы, аплата выдаткаў* і пад. Словазлучэнні *аплата за працу, аплата за праезд*, якія часта сустракаюцца ў гутарковай і пісьмовай мове вучняў, — адхіленне ад літаратурнай нормы.

Яснасць, дакладнасць, выразнасць нашай мовы залежыць не толькі ад ведання граматыкі, але і ад таго, наколькі мы ведаем законы словаўжывання. Пад нормамі словаўжывання звычайна разумеецца правільнасць выбару слова і выкарыстанне яго ў агульнавядомым значэнні і ў агульнапрынятых спалучэннях.

Слова *дата*, напрыклад, ужываецца пры ўказанні на час (год, месяц, чысло) здзяйснення якой-небудзь (пераважна памятнай) падзеі: *вечар, прысвечаны гэтай даце, юбілейная дата* і пад. У адрозненне ад назоўніка *дата* слова *чысло* ўжываецца толькі ў адносінах да дня месяца ў яго парадкавым радзе (*якое сёння чысло?*). Памылковае выкарыстанне слова *дата* замест *чысло* (ці год) асабліва частае ў спалучэнні *на гэту дату*, якое ўзнікла па аналогіі з канструкцыямі на *1-е студзеня, на 1-е лютага* і пад.

Прыслоўе *дзе-небудзь*, якое мае значэнне "ў нейкім месцы", звычайна ўжываецца пры няпэўным ці прыблізным абазначэнні месца (*знаходзіцца дзе-небудзь, размясціцца дзе-небудзь*). Выкарыстанне гэтага слова для абазначэння прыблізнага часу, няпэўнага тэрміну (*дзе-небудзь летам збяромся, дзе-небудзь у чэрвені будзе практыка*) няправільнае, памылковае (трэба: *прыкладна, прыблізна* ці *калі-небудзь у чэрвені*).

Значэнне слова *крайні* — "гранічны" ці "той, які знаходзіцца з краю чаго-небудзь": *крайні прадмет, крайнія меры, крайні тэрмін.* Ужываць слова *крайні* ў адносінах да чалавека, які стаіць у чарзе, няправільна. У такіх выпадках трэба выкарыстоўваць прыметнік *апошні.*

Слова *дадзены* ўваходзіць у састаў устойлівых выразаў, якія ў выніку вельмі частага і не заўсёды асэнсаванага ўжывання сталі штампамі, універсальнай заменай розных слоў і выразаў канкрэтнага зместу: *у дадзены момант, на дадзеным этапе* (замест *цяпер, зараз*), *у дадзеным паўгоддзі* (замест *у першым, у другім, у гэтым паўгоддзі*).

Не варта без патрэбы ўжываць дапаможны дзеяслоў *з'яўляецца*, які надае сказу кніжны характар: *Маёй любімай кнігай з'яўляецца "Маладая гвардыя". Галоўным героем трылогіі Я.Коласа "На ростанях" з'яўляецца Лабановіч.* Куды лепш сказаць: *Мая любімая кніга — "Маладая гвардыя". Галоўны герой трылогіі Я.Коласа "На ростанях" — Лабановіч.*

Без патрэбы часта выкарыстоўваецца ў вуснай і пісьмовай мове і спалучэнне *ў справе чаго-небудзь: у справе выхавання, у справе паляпшэння медыцынскага абслугоўвання насельніцтва* і пад. У такіх спалучэннях слова *справа* не мае свайго прамога значэння, а таму яно можа быць апушчана ці заменена (*у справе выхавання — у выхаванні*).

Зварот *мець месца* як памылковая калька з рускай *иметь место* настолькі ўкараніўся і пашырыўся, што іншы раз выступае там, дзе ў рускай мове ўжываецца дзеяслоў *имеется*, якому ў беларускай мове адпавядае толькі адзін эквівалент — ёсць. Зварот *иметь место* на беларускую мову звычайна трэба перакладаць пры дапамозе дзеяслова *быць*.

Сярод многіх праблем культуры мовы значнае месца займаюць пытанні няправільнага ўжывання лішніх, непатрэбных слоў. І гэта не выпадкова, паколькі стылістычна не апраўданая таўталогія, засмечваючы як вусную, так і пісьмовую мову, — праяўленне беднасці слоўнікавага запасу, няўменне карыстацца лексікай мовы, што аднолькава недапушчальна. Першаступеннае значэнне праблема таўталогіі набывае ў школе, пры рабоце з вучнямі па стылістыцы: узбагачэнне іх слоўнікавага запасу, развіццё навыкаў правільнага словаўжывання цесна звязаны з выкарыстаннем распаўсюджаных таўталагічных памылак.

Сутнасць таўталогіі заключаецца ў паўтарэнні блізкіх па значэнні слоў для выражэння адной і той жа думкі. У мове вучняў часта сустракаюцца няправільныя спалучэнні: мая аўтабіяграфія, свая аўтабіяграфія і пад.

Паколькі першая частка гэтага складанага слова (*аўта*) адпавядае па значэнні словам *свой, уласны* і пад., то спалучэнні тыпу *свая аўтабіяграфія, мая аўтабіяграфія* — таўталагічныя. Памылкі ўзнікаюць пад уплывам такіх нарматыўных канструкцый, як *у сваёй кнізе, у сваім артыкуле, у сваёй аўтабіяграфічнай аповесці* і пад.

У сэнсавы састаў слова *біяграфія* ўваходзіць слова *жыццё*, таму выраз *біяграфія жыцця* трэба расцэньваць як няправільны, таўталагічны. Не адпавядаюць літаратуранай норме і словазлучэнні тыпу *свой аўтапартрэт, свая аўтагравюра* і пад. У апошнія гады ў слова *аўтабіяграфія* ўзнікла яшчэ адно значэнне, пакуль не адзначанае тлумачальнымі слоўнікамі беларускай мовы: "афіцыйны дакумент, у якім выкладаюцца асноўныя факты асабістага жыцця, які прадстаўляецца пры паступленні на работу, вучобу і пад". У гэтым значэнні слова *аўтабіяграфія* можа быць ужыта ў словазлучэннях *мая аўтабіяграфія, свая аўтабіяграфія.*

Аналагічныя спалучэнні, акрамя таго, магчымыя і ў тых выпадках, калі слова *аўтабіяграфія* з'яўляецца назвай літаратурнага твора.

Такім чынам, у сувязі з тым, што семантычная структура слова *аўтабіяграфія* расшырылася за кошт новага значэння ("афіцыйны дакумент"), адбыліся змены ў спалучальнасці гэтага слова з іншымі лексемамі. Калі ў першым значэнні ("апісанне свайго жыцця") яно не можа спалучацца са словамі *мая, свая,* то ў другім, новым, значэнні такія спалучэнні магчымыя і правамерныя.

Слова *вакансія* азначае "незамешчаная пасада, свабоднае месца ва ўстанове і пад.". Паколькі ў сэнсавай структуры слова ёсць значэнне "свабодны, пусты", словазлучэнні *свабодная вакансія, на свабодную вакансію* — няправільныя, таўталагічныя. Такая памылка, відаць, — вынік уплыву аналогіі з канструкцыямі тыпу *занятая вакансія, адкрытая вакансія,* а таксама *свабоднае месца* і пад.

Таўталагічнымі, няправільнымі трэба лічыць і спалучэнні *стары ветэран, вопытны ветэран*; значэнне гэтых словазлучэнняў па сутнасці заключана ў іх галоўным кампаненце — назоўніку "ветэран". Зыходнае значэнне — "стары, вопытны воін", пераноснае — "стары, заслужаны, вопытны дзеяч, старажыл".

Таўталагічнае і спалучэнне *першы дэбют*, а спалучэнне *апошні дэбют* увогуле супярэчыць сэнсу слова *дэбют* — "першае выступленне артыста на сцэне", а таксама (пераносна) — "пачатак якой-небудзь дзейнасці". Нельга гаварыць і пісаць таксама *"дэбютаваць у першы раз"*.

Выраз *праліўны лівень* — таўталагічны, няправільны, паколькі гэта слова азначае "праліўны дождж". Такая памылка сустракаецца як у вуснай, так і ў пісьмовай мове, і ўзнікла яна ў выніку кантамінацыі словазлучэнняў *моцны лівень* і *праліўны дождж*.

Слова *перыяд* мае значэнне "прамежак часу, у які працякае пэўны працэс, ці этап у развіцці чаго-небудзь, у жыцці краіны, гісторыі". Значыць, у самім слове ёсць ужо паняцце аб часе, яго працяглласці, а таму трэба лічыць таўталагічнымі словазлучэнні тыпу *за гэты перыяд часу* (лепш: *за гэты час*), *працяглы перыяд часу* (лепш: *працяглы час*).

Таўталагічнымі, няправільнымі з'яўляюцца і спалучэнні слова месяц з назвамі месяцаў (*з лютага месяца, да мая месяца* і пад.).

Паколькі ў значэнні слова *месяц* ужо ёсць указанне на часовы адрэзак, то спалучэнне *месяц часу* — таксама таўталагічнае, няправільнае. Такія канструкцыі характэрныя для дзелавой, афіцыйна-канцылярскай мовы, у агульналітаратурным ужыванні трэба пазбягаць іх: яны не прыўносяць ніякіх сэнсавых удакладненняў і толькі перагружаюць мову, робяць яе шаблоннай.

Вялікае адукацыйнае ўздзеянне школы на працэс фарміравання культуры мовы вучняў, на засваенне імі нормаў беларускай мовы — агульнавядомае. Аднак гэтыя магчымасці выкарыстоўваюцца далёка не поўнасцю.

Асноўная прычына ўсё яшчэ нізкай культуры мовы вучняў, на наш погляд, — сур'ёзныя недахопы ў выкладанні беларускай мовы. У многіх школах вывучэнне граматыкі не звязваецца з развіццём мовы вучняў. Вывучэнне беларускай мовы і літаратуры недастаткова выкарыстоўваецца для ўзбагачэння слоўнікавага запасу школьнікаў, навучання іх выразнаму чытанню, правільнаму і вобразнаму выказванню думак. Пры правядзенні пісьмовых пераказаў і сачыненняў не заўсёды практыкуецца спецыяльная моўная падрыхтоўка да іх. Праверка работ часта абмяжоўваецца выпраўленнем настаўнікам толькі арфаграфічных і пунктуацыйных памылак, не прад'яўляюцца высокія патрабаванні да культуры мовы вучняў.

Тамара БАНДАРЭНКА,
дацэнт, кандыдат філалагічных навук.

Свята ў дыяментавым горадзе

(Заканчэнне. Пачатак на 1-й стар.)

Прэзідэнт Рэспублікі Беларусь Аляксандр Лукашэнка: "Восьмы раз краіна адзначае гэтае свята. Яно пачынала свой шлях з Полацка, крочыла па Тураве, Навагрудку, Оршы, Нясвіжы, Пінску, Заслаўі, а сёлета ўпершыню завітала на Магілёўшчыну, у старажытны Мсціслаў. У гэтым годзе яму спаўняецца 865 гадоў. "Дыяментавы горад", як назваў яго Уладзімір Караткевіч, сустракае свята і знакамітых гасцей не толькі хлебным караваем, але і абноўленымі вуліцамі, новай школай, цудоўным помнікам нашаму вялікаму Пятру Мсціслаўцу.

Пётр Мсціславец поплеч з Іванам Фёдаравым працягваў вялікую справу Францыска Скарыны па выданні духоўных кніг. Гэтыя кнігі пашыралі сярод людзей асвету, выхоўвалі хрысціянскую мараль і добрыя пачуцці міласэрнасці, што спрадвеку былі адметнай рысай усходнеславянскіх народаў. Дзякуючы іх самаахвярнай дзейнасці распаўсюджвалася і ўмацоўвалася праваслаўная вера — вера, якая з'яўлялася асновай духоўнага яднання народаў Вялікай, Белай і Малой Русі...

На Беларусі заўсёды шанавалі кнігу. Пра гэта сведчыць уся пяцісотгадовая гісторыя беларускага кнігавыдання, пачынаючы ад Псалтыра і Бібліі нашага слыннага першадрукара Францыска Скарыны. І сёння, на пачатку трэцяга тысячагоддзя, кніга дастойна вытрымлівае канкурэнцыю з сучаснымі электроннымі носьбітамі інфармацыі. Штогод на Беларусі выпускаецца ў свет звыш 6000 назваў кніг і брашур агульным тыражом больш за 60 трыльёнаў экземпляраў. Не ўяўляецца сённяшняе жыццё і без газеты, і без часопіса. У наш няпросты час дзяржава выдзяляе значныя сродкі на адукацыю і культуру. Беларусь здолела захаваць і развіць сферу кнігавыдання, паліграфіі і сродкаў масавай інфармацыі.

Клопат пра друкаванае слова на Беларусі мае сапраўды дзяржаўны характар. Мы цалкам фінансуем выпуск кніг серыі "Школьная бібліятэка", цэлы шэраг выданняў для папаўнення фондаў масавых бібліятэк, у значнай ступені субсідзіруюцца кнігі для дзяцей і юнацтва, беларускамоўная літаратура, а таксама падручнікі для сярэдняй агульнаадукацыйнай школы. Дзейнічае і дае свой добры плён Указ Прэзідэнта аб дзяржаўнай падтрымцы нацыянальнага кнігавыдання.

Дарагія мае суайчыннікі, пакуль нельга сказаць, што мы жывем багата і ў нас усяго хапае. Але нават нашыя непрыяцелі прызнаюць: па індэксе чалавечага развіцця, як сведчыць ААН, наша краіна сёння апярэджвае краіны былога Савецкага Саюза і некаторыя краіны Усходняй Еўропы. Мы ідзем сваім шляхам паступовых пераўтварэнняў і ўдасканалення. Яны заснаваны на ўкладзе жыцця беларускага народа, які склаўся гістарычна на нашых небагатых прыродных, але невычарпальных інтэлектуальных рэсурсах. Беларусам ёсць чым ганарыцца, ёсць што паказаць усяму цывілізаванаму свету. У духоўнай скарбонцы беларускага народа не толькі Псалтыр і Біблія Францыска Скарыны, не толькі кнігі класікаў сусветнай літаратуры Янкі Купалы і Якуба Коласа. Мы ганарымся сваёй універсальнай "Энцыклапедыяй". Нельга не прыгадаць і надзвычай унікальную кніжную серыю "Памяць". Гэта своеасаблівая гісторыка-краязнаўчая энцыклапедыя. Мае ўжо такую энцыклапедыю і Мсціслаўскі раён.

Пашыраецца інфармацыйная прастора Беларусі. На сённяшні дзень у краіне зарэгістравана звыш 1000 перыядычных выданняў самага шырокага тэматычнага зместу. З глыбокім усведамленнем ролі прэсы ў жыцці грамадства дзяржава аказвае істотную фінансавую дапамогу шэрагу дзіцячых, маладзёжных, літаратурна-мастацкіх, навукова-метадычных і грамадска-палітычных выданняў. Большасць з іх выходзіць на беларускай мове. У час складаных пераўтварэнняў і паглыбленага асэнсавання развіцця беларускай дзяржавы асаблівую значнасць набывае праўдзівае і адказнае слова — слова, накіраванае на кансалідацыю грамадства, на стваральную працу ў імя нашай Бацькаўшчыны...

Глыбока ўпэўнены, што і надалей нашу Беларусь будзе асвятляць непагасная лампада духоўнасці, што сучаснае пакаленне сваёй стваральнай працай будзе сцвярджаць ідэалы дабра, міласэрнасці, чалавечай годнасці. Веру: ніколі не перасохне крыніца народнай мудрасці. Я яшчэ раз віншую арганізатараў, удзельнікаў, гасцей урачыстасцяў, прысвечаных Дню беларускага пісьменства. Я жадаю вам творчых поспехаў у справе далейшага захавання і развіцця духоўных каштоўнасцяў і культурных традыцый..."

Пісьменніца, старшыня Саюза беларускіх пісьменнікаў Вольга Іпатава: "Наш шлях пачаўся ў Святадухавым саборы, і я думала пра тое, што менавіта беларуская інтэлігенцыя, беларускія пісьменнікі, навукоўцы разам з вернікамі калісьці ў канцы 80-х гадоў ратавалі гэты храм, як ратавалі яны на працягу многіх дзесяцігоддзяў атэістычнага шаленства ўсё тое, што назапасілі продкі, імёны асветнікаў Еўфрасінні Полацкай і Кірылы Тураўскага і ўсіх тых, каго нельга было нават узгадваць. Мы спрабавалі будаваць грамадства, гісторыя якога пачынаецца з 1917 года, але вядома, што з гэтага выйшла. І, відаць, энергія нашых продкаў, іх веліч духу была настолькі моцнай, што яна ў рэшце рэшт перамагла. Але і гэтае свята ў Мсціславе, можа, не адбылося б зараз, адбылося б пазней, а можа, увогуле б не адбылося, калі б не высілкі той жа беларускай інтэлігенцыі...

...Сюды калісьці, можа, праз сто гадоў, прыйдуць нашыя нашчадкі. Можа быць, тут зменіцца архітэктура, можа быць, тут будуць стаяць іншыя дамы, а людзі з вашымі прозвішчамі прыйдуць сюды, каб вітаць чарговых дзеячаў мастацтва, і будзе стаяць гэты помнік Пятру Мсціслаўцу, і помнік Еўфрасінні Полацкай — у Полацку, і Сафіі Слуцкай — у Слуцку, і іншым беларскім дзеячам — як сведчанне таго, што масавая свядомасць народа ўспрымае высілкі беларускай інтэлігенцыі, беларускіх пісьменнікаў, якія свае самыя лепшыя старонкі прысвячалі людзям нашай зямлі..."

Пісьменніца, галоўны рэдактар часопіса "Алеся" Раіса Баравікова: "Сёння мы адзначаем свята беларускага пісьменства, а неўзабаве на нашай Беларусі будзе яшчэ адно свята — свята ўраджаю "Дажынкі-2001". І я думаю, што не памылюся, калі скажу, што на слове і на хлебе трымаецца ўсё нашае чалавечае жыццё. Слова пісьменнік апранае ў прыгожыя формы, а душа чалавечая са звычайнага слова робіць дыямент. Таму што слова і ратуе, і лечыць, і песціць, і лашчыць — гэтаксама, як і чалавечыя рукі, якія песцяць, лашчаць, працуюць на нашай матухне-зямліцы..."

Паэт, галоўны рэдактар газеты "Літаратура і мастацтва" Алесь Пісьмянкоў: "Сёння я хацеў бы прачытаць два вершы: адзін прысвечаны кнізе, а другі прысвечаны мячу. Бо дзякуючы кнізе мы ёсць і будзем, а дзякуючы мячу мы як стаялі, так і будзем стаяць.

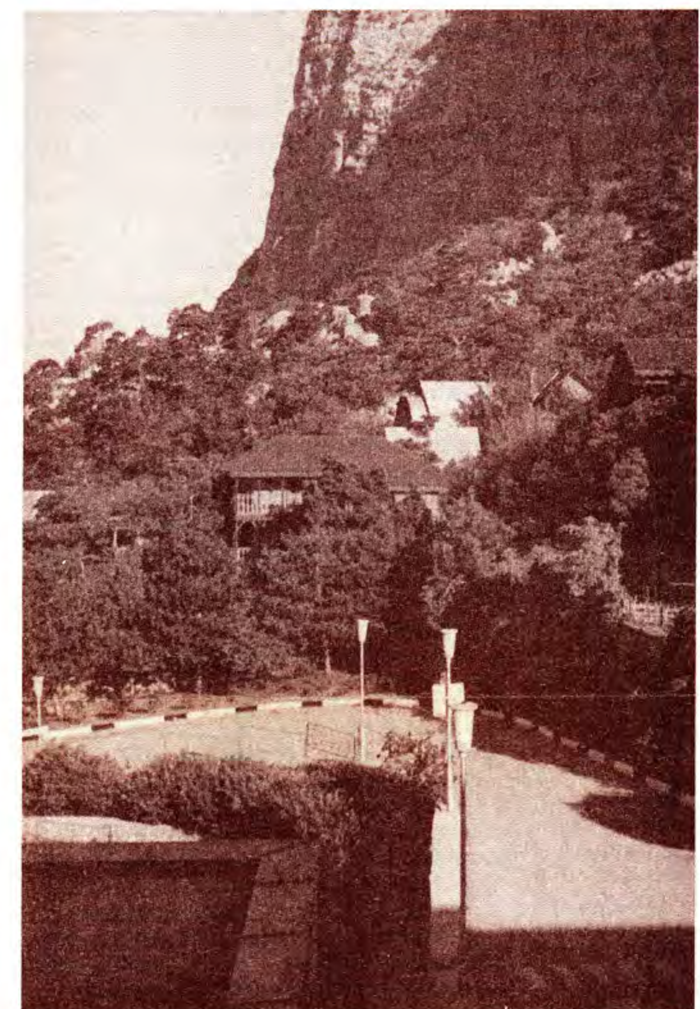
Трывогаю лоб узараны.
Глыбока запалыя вочы.
Нібыта жывыя дзве раны
Ці вогнішчы два сярод ночы.
Вочы такія
Не зробяць ліхога,
Вочы такія
Ніколі не схлусяць,
Вочы такія страчаў я
ў святога
У хатах маёй Беларусі.
Боль стагоддзяў
у іх увабраны
І пакуты зямлі векавыя...
Не вочы,
А - раны,
Незагойныя раны жывыя.

І другі:

Чытаю тапаніміку —
Свой край чытаю родны.
Зноў бачу кроў на быльніку
І чую плач гаротны.
Зноў бачу клін нявораны
І стрэлы над саборамі.
А ворагі, як вораны,
А ворагі, як вораны!..
Зноў чую: зброя лязгае —
То прашчур мой бароніцца,
Каб нам імя славянскае
Не каркаць па-варонняму!"

Не ведаю, як каму, а мне той факт, што ў адзін Дзень у адным знакамітым беларускім мястэчку адбыліся адразу дзве такія вялікія падзеі — адкрыццё новай школы і адкрыццё помніка Пятру Мсціслаўцу — падаецца калі не знакавым, дык, прынамсі, сімвалічным. Гэта — як сустрэча двух пачаткаў, двух вялікіх святаў (Дня ведаў і Дня пісьменства), двух, здавалася б, супрацьлеглых поглядаў: у будучыню (школа) і ў мінулае (помнік). Гэтак быццам бы сам Мсціслаў, авеяны стагоддзямі і расхваляваны тысячамі звонкіх галасоў сваіх наступнікаў, здолеў глянуць на сябе адразу з мінулага і з будучыні. Дый убачыць сваю сучаснасць. Бо, як вядома, без мінулага няма сучаснасці. А без сучаснасці няма будучыні. Гісторыя — дзеля будучыні, будучыня — дзеля мінулага...

Мікола ЧЭМЕР.

Падарожжы: Крым

Тарханкут

Крым... Варта толькі пачуць гэтае слова — і ўзнікае цудоўны вобраз спякотнага сонца, сіняга мора, летняга адпачынку. Вобраз гэты добра вядомы мільёнам турыстаў з многіх краін, якія пабывалі ўжо ў Крыме і з нецярплівасцю чакаюць новых сустрэч з гэтым добрым і гасцінным краем.

Гавораць, што Бог стварыў крымскую зямлю з добрай усмешкай, аб'ядноўваючы ў адно цэлае бяскрайні стэп і гордыя вяршыні гор, залатыя пясчаныя пляжы заходняга і ўсходняга ўзбярэжжаў са скалістымі ўцёсамі паўднёвага берага Крыма.

Не так даўно Міністэрствам курортаў і турызму аўтаномнай Рэспублікі Крым для журналістаў з краін СНД быў наладжаны тыднёвы тур па гэтым дзівосным краі. Пры падтрымцы Беларускага саюза журналістаў прынялі ў ім удзел і прадстаўнікі розных выданняў нашай краіны.

...Вось, нарэшце, я ў цягніку, які едзе ў Сімферопаль. Разам з білетам паклаў на бачнае месца страхоўку, якую ласкава прапанавалі аформіць у чыгуначнай касе. Сума заключанага дагавора аказалася не вельмі вялікай — усяго нейкіх пяцьсот рублёў, таму, ні хвіліны не вагаючыся, заплаціў грошы. Жанчына за акном ухвальна кіўнула:

— Летам на такія рэчы памежнікі глядзяць уважліва, таму лепш ехаць у адпачынак са спакойнай душой.

Гавораць, тыя, хто не паспеў аформіць страхоўку, у такія моманты нервова сціскаюць у руцэ дзесяцідоларавую купюру, спадзеючыся, што яна стане своечасовым пропускам да сонца і мора.

Зрэшты, прад'яўляць страхоўку мне так і не давялося. Аднак уважліва пералічваць змесціва кашалька прыйшлося літаральна праз пяць гадзін. Беларускія мытнікі прапанавалі запоўніць дэкларацыю. Унёсшы некалькі дзесяткаў долараў, якія меў пры сабе, я пацікавіўся, а як быць з непрадэклараванай адной тысячай беларускіх рублёў (на пасцель на зваротную дарогу) і дзвюма грыўнамі? Вартавы закона быў суровы:

— Унясіце ў спіс!

І як бы ў пацвярджэнне таго, што тут не ў цацкі гуляюць, падзяліўся "па сакрэту": маўляў, не так даўно на ўчастку ў багажы з пральным парашком выявілі партыю газавых пісталетаў. Засумняваліся тады ў вазе каробак (яны чамусьці аказаліся крыху цяжэйшымі). Пра спецыяльна ж абучаных сабак тут застаецца толькі марыць.

Пасля мытні ўжо нішто не перашкодзіла сустрэчы з Крымам. Крыху назалялі толькі прадаўцы ўсялякіх сервізаў, вазачак, падсвечнікаў, якія шнуравалі па цягніку. Калі іх броўнаўскі рух крыху сцішыўся, у вагоне паявіліся валютчыкі, гатовыя абмяняць усё што заўгодна па "выгадным" курсе. Аднак па прыездзе ў Сімферопаль выявілася, што выгода гэтая — даволі адносная.

Першым пунктам нашага тура стаў размешчаны на Тарханкуцкай раўніне Чарнаморскі раён, які, як высветлілася, падтрымлівае цесныя сувязі з Гродзенскай і Гомельскай абласцямі.

Але часцей за ўсё людзі, з якімі мне давялося гутарыць тут, называюць свой край проста — Тарханкут. Пра яго складаюць песні, а само гэтае слова мае карані ў далёкай мінуўшчыне. Так, уласнасць мусульманскага духавенства на зямлю зацвярджалася "тарханнымі" граматамі (ярлыкамі) і ажыццяўлялася на льготных умовах, якія прадугледжвалі вызваленне ад падаткаабкладання.

Тарханкут — выдатнае месца для адпачынку. Тут амаль не бывае дажджоў. Затое лёгкія брызы — своеасаблівая візітная картка раёна. Днём яны дзьмуць з сушы на мора. Ноччу — наадварот. Усё гэта ў спалучэнні з сухім кліматам дазваляе эфектыўна лячыць хворых на астму. А неглыбокае чыстае мора ператварыла Тарханкут у любімае месца адпачынку не толькі дарослых, але і дзяцей. Дарэчы, менавіта гэтыя землі належалі вядомаму графу Міхаілу Варанцову.

Чарнаморскі раён, бадай, адно з самых танных месцаў адпачынку ў Крыме. У ім размешчаны больш за сорак баз і пансіянатаў: "Мрія", "Трубнік", "Блакітная лагуна"... Кошт пражывання — у сярэднім ад шасці да трынаццаці долараў у суткі (з харчаваннем). Дзецям прадугледжаны скідкі. Ложак-месца ў прыватным сектары каштуе каля двух долараў. Актыўна развіваецца сельскі зялёны турызм. Людзі абсталёўваюць так званыя домікі для адпачываючых, арганізоўваюць харчаванне, выкупляюць у дзяржавы патэнт для заняткаў падобнай дзейнасцю. І ствараюцца такім чынам прыватныя пансіянаты.

Зрэшты, хапае і "дзікуноў". Маляўнічыя бухты ідэальна падыходзяць да разгортвання побач з імі цэлых палатачных лагераў. Тарханкут стаў культавым месцам збору людзей, захопленых падводным паляваннем (у моры водзіцца асётр, кефаль), аматараў паплаваць з аквалангам. Ля мыса Тарханкут сутыкаюцца два чарнаморскія цячэнні, якія проста не дазваляюць забруджваць мясцовыя воды. Амерыканскія спецыялісты, якія не так даўно праводзілі тут даследаванні, былі проста ўражаны чысцінёй вады ў моры. У мясцовых скалах здымаліся такія вядомыя фільмы як "Піраты XX стагоддзя", "Чалавек-амфібія" і многія іншыя.

Аматары археалогіі могуць наведаць тут раскопкі старажытных паселішчаў. Каля 400 курганоў знаходзяцца на заходнім узбярэжжы.

Апошнім часам зачасцілі ў гэты край іншаземцы. Прыязджаюць сюды папаляваць. Па дзесяць-пятнаццаць сабак прывозяць з сабой італьянцы. Прывабліваюць паляўнічых вальдшнепы, бекасы, курапаткі... На попыт у раёне адрэагавалі хутка (дзень палявання каштуе каля ста долараў) і сталі ствараць паляўнічыя домікі. Я пацікавіўся ў дырэктара Чарнаморскай паляўніча-рыбалоўнай гаспадаркі Фёдара Грышчанкі, ці не баіцца ён, што госці перастраляюць усю дзічыну.

— Што вы, — усміхнуўся Фёдар Мікалаевіч, — Тарханкут не толькі сонцам і морам славіцца. А што да тэрмінаў правядзення палявання, то мы іх строга кантралюем.

***

Я з дзяцінства марыў пабываць на маяку. Аднак зрабіць гэта ўдалося толькі нядаўна. Зрэшты, калі б я даведаўся раней, што давядзецца завітаць на адзін са старэйшых маякоў крымскага ўзбярэжжа — Тарханкуцкі — напэўна, не паверыў бы.

Тарханкуцкі маяк занесены ва ўсе лоцыі свету: пабудаваны ён быў у 1816 годзе. Вышыня маяка — 36,5 метра (146 прыступак). Побач — метэаралагічная станцыя, якая дае інфармацыю для праходу суднаў, і... могільнік караблёў. Належыць аб'ект гідраграфічнай службе Чарнаморскага флоту Міністэрства абароны Расійскай Федэрацыі.

Любуючыся з вышыні сінечай бяскрайняга мора, я ўспамінаў, як чытаў у кнігах пра хітрыкі піратаў, якія заваблівалі вогнішчамі судны, што збіліся з курсу. Падзяліўся гэтым з тэхнікам маяка Галінай Дзідусь.

— Толькі наша "вогнішча" сёння ярчэй свеціць — за трыццаць кіламетраў у моры відаць, — усміхнулася яна.

Працуе на маяку Галіна Юр'еўна ўжо семнаццаць гадоў. Акрамя яе аб'ект абслугоўваюць яшчэ шэсць тэхнікаў. Оптыка служыць пакуль спраўна, нягледзячы на тое, што год яе выпуску — 1958. А вось лямпы на сорак восем гадзін разлічаны, даводзіцца мяняць. Іх дзве. Адна — пастаянна ў рэзерве. Уключаюць маяк за гадзіну да захаду сонца і выключаюць праз гадзіну пасля яго ўзыходу. Дарэчы, у мінулым годзе непадалёк ад маяка праводзіліся спаборніцтвы серфінгістаў. Аднаго хлопца панесла ў мора. Выратаваўся ён толькі дзякуючы маяку.

Раней турыстаў на маяк не дапускалі — усё-такі ваенны аб'ект. Сёння на гэта закрываюць вочы. За экскурсіі бяруць грошы (на фарбу хапае). У людзей, якія працуюць тут, з маяком звязана ўсё жыццё. І гавораць пра яго яны як пра нешта роднае. А калі ідуць на пенсію, дык застаюцца тут жа, у сваіх службовых кватэрах на чарнаморскім узбярэжжы. Добра, што ўсім хапае месца.

***

Расказваючы пра Крым, было б несправядліва не згадаць вінаробства. Ля яго вытокаў стаяў граф Міхаіл Варанцоў.

Гістарычным цэнтрам вінаробства Крыма лічыцца Масандра. У пасёлку размешчаны галаўны завод вытворча-аграрнага прадпрыемства "Масандра". Ён вырабляе марачныя дэсертныя і моцныя віны, многія з якіх на міжнародных конкурсах і выставах адзначаны залатымі медалямі. У падземных галерэях знаходзіцца унікальны музей — вінатэка, якая захоўвае ўзоры вінаробства пачынаючы з херасу дэ ля Францьера ўраджаю 1775 года, партвейну чырвонага "Лівадзія" 1895 года — усяго больш за мільён бутэлек калекцыйных він розных марак і ўзростаў.

Больш за дваццаць він запатэнтавана "Масандрай" на сусветным рынку. Гавораць, калі Савецкі Саюз толькі пачынаў рабіць першыя крокі ў гэтым кірунку, крымскія віны адразу ж звярнулі на сябе ўвагу. Прапанаваны неяк на міжнароднай дэгустацыі ў 1957 годзе масандраўскі "Мускат белы "Чырвонага каменя" выклікаў захапленне. "Я не ведаю нацыянальнай прыналежнасці гэтага цудоўнага напою, але, напэўна, на такое здольны толькі Савецкі Саюз", — адзначыў тады адзін з суддзяў.

Сёння такія масандраўскія віны як "Такай", "Кагор", "Кабернэ" прызнаны адным з лепшых. Зразумела, знаходзяцца ўмельцы, якія выдаюць "ліпавую" прадукцыю за сапраўдную. Недасведчаным застаецца толькі параіць уважліва правяраць наяўнасць фірменнага корка. Але купляць віно ўсё-такі пажадана ў фірменных крамах.

У краінах СНД і далёкага замежжа добра вядомы і завод шампанскіх він "Новы Свет", саўгас-завод "Кактэбель", прадпрыемства "Дзіяніс", інстытут вінаграду і віна "Магарач".

Не выключана, што ў бліжэйшым будучым некаторых з гэтых гігантаў пачнуць цясніць не такія папулярныя зараз прадпрыемствы. Напрыклад, вырошчваннем вінаграду і прыгатаваннем з яго вінаробчай сыравіны ў саўгасе "Бурлюк" Бахчысарайскага раёна займаюцца ўжо не адно дзесяцігоддзе. На гэтых вінаматэрыялах вядомыя прадпрыемствы не раз выйгравалі прэстыжныя конкурсы. Сёння кіраўніцтва саўгаса адшукала сродкі на закупку неабходнага абсталявання і вырашыла само прапаноўваць пакупнікам добрае віно.

— Гадоў праз пяць пра гэтыя прадпрыемствы даведаюцца не толькі ў Крыме, — зазначыў у размове са мной кіраўнік Бахчысарайскай райдзяржадміністрацыі Уладзімір Цыганскі.

Дарэчы, падчас дэгустацыі я ацаніў прадукцыю "Бурлюка". За такімі прыгожымі назвамі як партвейн ружовы "Таўрыда", партвейн чырвоны "Бурлюк", "Прыемнае спатканне", "Талісман" і іншымі былі цудоўныя напоі з водарам абрыкоса, грушы, вяленай дыні, пялёсткаў руж... І ў журналістаў, у адрозненне ад гаспадароў, проста не паднялася рука скарыстацца прапанаванымі ёмістасцямі для зліву чароўнага віна.

Аляксандр ГРАЧОЎ.
Фота аўтара.

Новыя кнігі

Паэт і песня

Паэт-песеннік Міхаіл Ясень шырока вядомы сваімі арыгінальнымі песнямі-баладамі — "памяць сэрца", "Абеліскі", "Перамога", "Майскі вальс", "Пакланіцеся, унукі, дзеду" і інш., якія ўвайшлі ў залаты фонд песеннай Беларусі. Адна з іх — "Ліст з 45-га" — дала назву новай кнізе выдавецтва "Беларусь" — М.Ясень. "Письмо из 45-го. Песни и стихи".

З Міхаілам Ясенем былі творча звязаны вядомыя беларускія кампазітары У.Алоўнікаў, Ю.Семяняка, І.Лучанок, Л.Захлеўны, Э.Зарыцкі, Д.Смольскі і многія іншыя. Паэт піша вершы на рускай і беларускай мовах. У зборнік увайшло лепшае са створанага Міхаілам Ясенем за 45 гадоў творчай працы ў галіне песеннай паэзіі.

Гістарычная проза

Аўтар дваццаці кніг прозы, паэзіі, гістарычных нарысаў і эсэ Уладзімір Арлоў аддае перавагу гістарычнай прозе. Большасць апавяданняў, аповесцей, эсэ, якія складаюць змест новай кнігі пісьменніка "Сны імператара", прысвечана менавіта гістарычнай тэме. Некаторыя з іх друкаваліся раней і ўжо вядомыя чытачам. Кніга выйшла ў выдавецтве "Мастацкая літаратура" ў прэстыжнай серыі "Беларуская проза XX стагоддзя".

Аматары беларускага пісьменства сустрэнуцца як з новымі, так і з ужо знаёмымі героямі твораў Ул.Арлова, якія перакладзены больш чым на дваццаць моў свету. А таксама з паэтам Міколам Гусоўскім, філосафам Казімірам Ляшчынскім, паўстанцамі 1863 года, царазабойцам Ігнатам Грынявіцкім і іншымі вядомымі і невядомымі асобамі айчыннай гісторыі.

Алена ШЫЦІК.

Галоўны рэдактар Аляксандр Гайдук

ЗАСНАВАЛЬНІК — МІНІСТЭРСТВА АДУКАЦЫІ РЭСПУБЛІКІ БЕЛАРУСЬ

Рэгістрацыйны нумар 197.

НАШ АДРАС:
220034, МІНСК, ВУЛІЦА ЗАХАРАВА, 42.
Тэлефоны: прыёмнай рэдакцыі — 36-91-42; намеснікаў галоўнага рэдактара — 36-40-63; бухгалтэрыі — 36-53-22; рэкламы — 36-40-63; аддзелаў: школ — 36-43-62; праблем выхавання, навукі — 36-43-71, 36-90-63; інфармацыі — 36-41-55; ВНУ і тэхнікумаў — 36-44-25; прафтэхадукацыі, пісьмаў і сацыяльных праблем — 36-44-25; культуры — 36-41-55.

Аўтары допісаў у рэдакцыю паведамляюць сваё прозвішча, поўнасцю імя і імя па бацьку, пашпартныя звесткі (нумар пашпарта, дату выдачы, кім выдадзены пашпарт), асноўнае месца работы, зваротны адрас, нясуць адказнасць за дакладнасць фактаў і іншай інфармацыі.

Пісьмы, рукапісы, фотаздымкі і малюнкі не рэцэнзуюцца і не вяртаюцца.

Аб'явы могуць друкавацца не толькі на дзяржаўнай, але і на замежных мовах.

Меркаванне аўтараў публікацый не абавязкова адлюстроўвае пункт гледжання рэдакцыі.

Адказны дзяжурны Галіна СІДАРОВІЧ.

Рэспубліканскае унітарнае прадпрыемства друкарня выдавецтва "Беларускі Дом друку", 220041, Мінск, праспект Ф.Скарыны, 79.
Аб'ём — два друкаваныя аркушы. Спосаб друку — афсетны. Фармат А2. Індэкс 63867.
М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 Замова №4691
П 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
Падпісана да друку 5.9.2001 г. у 18.10
Наклад 30.000 паасобнікаў.